

תוכן עניינים

עמ' 4.	הקדמה
עמ' 5.	הזכות לפרנסה
עמ' 9.	העסקה כוגענית
עמ' 13.	שכר מחייה בכבוד
עמ' 17.	מלחמה בעוני, לא בעניים
עמ' 21.	סלקציה במערכת החינוך
עמ' 25.	הסללה במערכת החינוך
עמ' 29.	משכנתאות והזכות לדיור
עמ' 33.	זכויות העני ותיחום המרחב
עמ' 37.	ייצוג משפטי לחסרי הגנה
עמ' 41.	אלימות נגד נשים
עמ' 45.	צדק חלוקתי: קרקעות
עמ' 49.	צדקה ואחריות הציבור
עמ' 53.	מפתחות

אָנִי בְּצֶדֶק אֶחְזֶה פָּנֶיךָ אֲשֶׁבֶעָה בְּהִקְיֵץ תְּמוֹנָתְךָ: (תהילים י"ז, פס' 15)

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבון העולמים, אילו ואילו באין מכח תורה ומעשים טובים, אבל אני בצדק אחזה פניך. (פסיקתא דרב כהנא, פיסקא י"א) בעבור הצדק שעשיתי אזכה לחזות פניך. (מצודת דוד)

המציאות החברתית בישראל נעשית עם השנים כחות שוויונית. זכויות חברתיות כמו הזכות לדיור, בריאות וחינוך הולם, הולכות ונשחקות. מגמות הפירוק והפיצול הולכות ומתרחבות. מגמות אלו אינן גזירות גורל. הן תוצאה ישירה של מערכת ערכים נעדרת צדק וערבות חברתית. הנחת היסוד שלנו היא כי הרצון למנוע עושק ולהימנע מעושק הוא מרכיב בסיסי במסורת היהודית שלנו. לכן המציאות החברתית בישראל זועקת לתגובה מוסרית ברוח ערכי המסורת היהודית. תורה ומעשים טובים, כבודם במקומם מונח, אבל אני בצדק אחזה פניך.

החוברת "בצדק אחזה פניך" מנסה להתמודד עם מספר שאלות מרכזיות המעסיקות את "פועלי הצדק" בישראל: צדקה מול צדק חברתי; צדק חלוקתי; העסקה פוגענית; שכר מחיה בכבוד; הזכות לפרנסה; זכויות בתכנון; ייצוג משפטי; אלימות במשפחה; הסללה בחינוך; סלקציה בחינוך; משכנתאות; מלחמה בעוני ולא בעניים. בכל מכל כל.

כל נושא מהווה שער ללימוד יהודי-חברתי בן ארבעה עמודים: העמוד הראשון מציג את המציאות החברתית ומביא לצד מספר נתונים, עמדה חברתית-ביקורתית המאפשרת בדיקה וניתוח המציאות החברתית. העמוד השני מביא מקורות יהודיים קאנוניים: תנ"ך, תלמוד, רמב"ם, ולצידם עקרון מוסרי, שלדעתנו, עולה מן המקור, והמחייב התמודדות טובה יותר מול המציאות החברתית. העמוד השלישי מביא תגובה של חכם יהודי בן זמננו לסוגיה דומה וארגון חברתי הפועל לשינוי המציאות החברתית. העמוד הסוגר הוא שיר ותמונה.

ברור לנו, כי אנו שותפים למהלך פרשני, המנסה לעורר דיון ערכי, לכונן תודעה חברתית-ביקורתית, ולכוון את המסורת היהודית לטיפול בסוגיות חברתיות בוערות. אנו טוענים כי המהלך היהודי-חברתי, מרכזי במסורת יהודית, ואנו בענווה המתבקשת, ממשיכים את אותה מסורת של "בצדק אחזה פניך".

החוברת הנוכחית אינה להפצה או לפרסום. היא מהווה מהדורה ראשונית וניסיונית לשימוש פנימי בלבד. המטרה, בשלב זה, היא לקבל תגובות של מספר מצומצם של פעילים חברתיים ושל אנשי "בתי המדרש" כדי להגיע למודל הראוי והרצוי. אנו מבקשים ללמוד דרך הקוראים את הדרך הרצויה ליישומה. אנו מבקשים ממך הקוראת והקורא להעביר אלינו תגובות מכל סוג שהוא בכדי שנוכל ללמוד, לתקן ולשפר.

ברצוננו להודות, גם כאן, לקרן אבי חי ישראל על תמיכתה ב"ממזרח שמש", מן היסוד, בפעולותיה לעורר אחריות חברתית מתוך מחויבות יהודית ברוח הברית שנכרתה עם אברהם:

"כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּיִתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט"
(בראשית כ"ה, פס' 19).

אנו מקווים כי החוברת תסייע בהעמקת הזיקה למסורת היהודית, בחשיפה להגותם של חכמי ישראל, ויותר מכל תעורר לפעולה למען חברה צודקת ושוויונית.

בברכה, שמעון אביכזר

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל' ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

הזכות לפרנסה

"גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה"

(נדרים מ"ט ע"ב):

"כל אדם זכאי לעבודה, לבחירה חופשית של עבודתו, לתנאי עבודה צודקים והוגנים ולהגנה מפני אבטלה" (מתוך ההכרזה לבאי עולם בדבר זכויות האדם). הזכות לעבוד ולהתפרנס בכבוד היא אחת מזכויות האדם הבסיסיות. כאשר אדם אינו עובד, בנוסף להשלכות הכלכליות, גם כבודו כאדם נפגע. האבטלה פוגעת בפרט, במשפחתו ובכלל החברה. מדיניות מוניטאריסטית גורסת כי בשווקים כתוחים קיים שיווי משקל ספונטני המבטיח תעסוקה מלאה. המודל הקנסיני לעומת זאת, מחייב התערבות ממשלתית שתצמצם את מימדי האבטלה.

מצד אחד: אבטלה היא כורח המציאות. אסור לייצר מקומות עבודה פיקטיביים.

מצד שני: אבטלה היא דבר הרסני לפרט ולחברה, הממשלה חייבת לצמצמה.

דו"ח העוני והאבטלה בישראל

"על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שיעור הבלתי מועסקים בחודש אוגוסט 2004 הגיע ל- 10.7% ומספר המובטלים הגיע לשיא חדש של כ- 285 אלף מובטלים. נתון זה מציב את ישראל במקום השני בטבלת האבטלה של המדינות המפותחות לאחר ספרד עם 11.3% אחוזים.

האבטלה פוגעת בעיקר בחלקי האוכלוסייה החלשים בישראל: בעיירות הפיתוח ובפריפריה יותר מאשר ביישובים מבוססים וותיקים; ישובים ערביים סובלים משיעורי אבטלה גבוהים יותר מאשר ישובים יהודיים; ישנן יותר נשים מובטלות מאשר גברים; האבטלה פוגעת יותר בבעלי השכלה נמוכה וגם בצעירים, שעדיין לא התבססו בשוק העבודה.

מהן המשמעויות האישיות והחברתיות של האבטלה?

בשנת 1984 ערך ד"ר הרווי ברנר, מארה"ב מחקר, שהיה אחד הראשונים שהצביעו על קיומו של קשר ישיר בין אבטלה לחוליים חברתיים. במחקר אותו ביצע עבור הקונגרס האמריקאי מצא ברנר קשר בין העלייה באבטלה לבין תופעות חברתיות כגון עלייה בתמותה, כתוצאה ממחלות לב, התאבדויות, רציחות, עלייה במספר האשפוזים בבתי חולים פסיכיאטריים, עלייה במעשי פשע ובמעצרים. כלומר מחקר החשוב של ברנר מצביע על כך שניתן ליחס בעיות חברתיות ונפשיות למצב של אבטלה.

לתעסוקה יתרונות רבים שנמנעים ממובטלים. מלבד היתרונות הכלכליים, מדובר על מעמד בחברה, על זהות אישית, על דימוי עצמי ועל קשרים חברתיים להיות חלק, לקחת חלק במטרה ובמאמץ המשותפים לכלל החברה. הקיצוץ בהכנסת המובטלים מובילה לתחושה של מחסור, אשר לה אפקט הרסני מבחינה פסיכולוגית. דימוי עצמי נמוך הנובע מתחושת הכישלון האישי יוצר חוסר מוטיבציה וחוסר רצון להיחלץ ממעגל האבטלה. למצב זה השפעה לא רק על המובטל, אלא גם על הסובבים אותו, בעיקר על בני משפחתו. אבטלה משמעה אובדן הכנסה לחברה, אולם זהו רק חלק מהאובדן. המחירים החברתיים של האבטלה, באים לביטוי בבעיות חברתיות, פסיכולוגיות, ובריאותיות.

(אוריה שוחט, עניין בכותרות - דו"ח העוני והאבטלה בישראל)

מספר נתונים:

■ 18.1% מכוח העבודה בישראל, בשנת 2004, שהם כ-488 אלף איש, מובטלים או מובטלים חלקית.

■ 10.4% הוא שיעור האבטלה הרשמי, אבל בפועל ישנם 54 אלף איש נוספים, שהתייאשו מלמצוא עבודה ואינם נכללים בסטטיסטיקה, וכ-153 אלף המועסקים במשרה חלקית שלא מרצונם.

■ מספר העובדים שמועסקים באופן חלקי והיו רוצים לעבוד משרה מלאה עלה מ-79 אלף בשנת 2001 ל-153 אלף, בשנת 2004. כ-75% ממועסקים אלה הן נשים.

גדולה המלאכה

ועוד היה רבי אליעזר אומר: גדולה היא מלאכה, שכשם שנצטוו ישראל על השבת, כך נצטוו על המלאכה, שנאמר: "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך".

(מסכת אבות דרבי נתן, נוסחא א', פרק כ"ג)

רבי אליעזר, אומר, שכשם שאנו מצווים לשבות בשבת, כך אנו מצווים לעבוד. אולם, במדינה המודרנית שוק העבודה לא נקבע רק על פי רצונותיו של האדם אלא גם על ידי מדיניות כלכלית וחברתית לפיה אדם עשוי למצוא עצמו ללא עבודה גם אם יהיה מעוניין לעבוד. לכן קריאה זו אינה מופנית רק לפרט אלא גם לקובעי המדיניות.

כאילו הרגן

ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים, אל שאול - שלא נספד כהלכה, ואל בית הדמים - על אשר המית הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

(תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ע"ח, ע"ב)

שאול המלך שהרג את אנשי נוב גרם לפגיעה במטה לחמם של הגבעונים ששרתו את אנשי נוב. פעולה זו של שאול על פי דברי הגמרא שקולה למוות או שהיא גרמה בפועל למיתתם של הגבעונים. עקרון זה של הגמרא מבהיר לנו את המשמעות ההרסנית של סגירת מפעלים וצמצום אפשרויות תעסוקה.

מאבטלה לפשע

תנו רבנן, האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים.

רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות, מלמדו לסטות...

(תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף כ"ט, ע"א)

רש"י: כאילו מלמדו ליסטות - דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים, וילסטם את הבריות.

חז"ל הבינו את משמעותיה החברתיות ההרסניות של האבטלה והזהירו כי היא עשויה להביא להתפרקות חברתית ולהתגברות תופעות שליליות כמו פשיעה.

חובת הממשל בפרנסת אזרחיו

כאמור, לדברי רבותינו בבבלי יבמות הנ"ל, לא הרג שאול, אף לא אחד מהגבעונים, וכל עונשו היה משום שבהריגת כוהני ה' בנוב, אבדו הגבעונים מטה לחמם. להסברת חומר העניין נקדים, כי לגבעונים לא היה חלק ונחלה בארץ, ולא יכלו להתפרנס מעבודת האדמה, וכל פרנסתם היתה תלויה בעבודת חטיבת עצים ושאיבת מים לבית ה'. ואין ספק שבהריגת כוהני ה' בנוב סבלו חרפת רעב, ורבים מהם מתו ברעב, וכדבריהם על שאול: "האיש אשר כלנו", ולפי דברי רבותינו יהיה הפירוש ברעב. וידוע כי טובים היו חללי חרב מחללי רעב. וכשוט ביותר הוא שכאשר נשבעו להם יהושע ונשיאי העדה להחיותם, הרי זה בגלל אספקת פרנסתם, כי כך חובתו של כל ממשל לדאוג לקיום כל אזרחיו, בין שהם תושבים בין שהם גרים, וכל שכן אלה שנשבעו להם, והיה בזה חילול ה' גדול, שכן אם שאול, מסיבות שלו הרג את כוהני ה', חייב היה לדאוג ולמצוא להם פרנסה חלופית, וזו חובתו כמלך ישראל. איני יודע כיצד נהג העולם הקדמון לגבי חובת כל ממשל לדאוג לפרנסת כל אזרחיו, אבל גם אם דבר זה לא היה מקובל בעולם הקדמון, הרי שלגבי הגבעונים היתה כאמור חובת שבועה. זאת ועוד, בעם ישראל נהגו תמיד לדאוג לעניים, וכמבואר בדברי רבינו הרמב"ם (פרק ט' מהלכות מתנות עניים, והביאו מרן בשו"ע יו"ד סימן רנ"ו) וזו לשונו: כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים... לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי לתת... והם מחלקים המעות... ונותנים לכל עני... ומעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה עד כאן לשונו. וכל זה ידוע ומפורסם כמצות התורה, לדאוג לפרנסת הזקוקים. וכיום חובה זאת היא פשוטה בכל מדינה מתקדמת, וכל מחוסר עבודה זכאי לביטוח לאומי לקיום מינימלי. ובזה חטא שאול לגבעונים שגרם להם מיתת רעב והתעלם מחובתו הממלכתית, ולכחות מהשבועה שנשבעו להם נשיאי העדה "להחיותם". זה דבר ראשון שניתן ללמוד מדברי רבותינו. ... ומכאן מוסר השכל גדול לכל ממשל בישראל שחובתו לנהוג כלפי מיעוטים וזרים ביושר והגינות, ולקדש שם שמים ושם ישראל בעולם.

(עשה לך רב, רבי חיים דוד הלוי כרך ז', רפ"ח)

רבי חיים דוד הלוי (1924-1998) נולד בירושלים, שם גדל והתחנך בהווי הספרדי של שנות המנדט. הרב מילא שורה של תפקידים, ובכללם: רב שכונת רוממה בירושלים. רב בשיבת שערי ציון ובועד להשתלמות רבנים, רב העיר ראשון לציון וחבר מועצת הרבנות הראשית. משנת 1973 ועד לפטירתו כיהן כרב הראשי של תל אביב.

מי מתעסה?? מוקד זכויות מובטלים ובטלים

מוקד זכויות מובטלים הוא פרויקט מרכזי של עמותת 'מחויבות'. המוקד מהווה מרכז ארצי הנותן סיוע לדורשי עבודה. המוקד משמש ככתובת חוץ-ממסדית יחידה לדורשי עבודה, שרבים מהם נמנים על הקבוצות המוחלשות בחברה הישראלית. המוקד מנוהל על ידי עורך דין ומאויש על ידי מתנדבים וסטודנטים למשפטים, המקבלים הכשרה במוקד והופכים ליועצים. המוקד מהווה את הגורם היחיד בישראל הפועל למען המובטלים, בתחום הפרט ובתחום הכלל. המוקד הינו ממשק אקטיבי בין ציבור המובטלים, הרשויות, הכנסת והתקשורת. הוא מטפל, בימים כתיקונם, ב- 200 עד 250 פניות בחודש. לאחר הופעות בתקשורת, מקבל המוקד כ- 50 פניות ביום. יש בכך אישור מחודש לעובדה הידועה לנו, לאחר שלוש שנות פעילות: המוקד מהווה תחנה ראשונה ואחרונה לטיפול במצוקות וקשיים של מובטלים.

קו העוני

מילים: יענקל'ה רוטבליט

הוא מסתובב לו כבר הרבה זמן ככה
הוא לא יוצא יותר לעבודה
קשה לחיות בלי פרנסה מובטחת
כשיש בבית ילד וילדה

פשוט אמרו לו אתה צריך ללכת
שנים עבד בפרך בלי תלונות
מאיפה הוא יביא הביתה כסף
כבר נגמרו לו כל החסכונות

המדפים מתפוצצים משפע
הם בשבילו גבוהים יותר מדי
כי לשלם מזמן אין לו מאיפה
ואין בהקפה ואין אשראי

הילד הגדול זקוק לבגד
לבית הספר הוא צריך ספרים
והאישה לוחשת היא מודאגת
שהקטנה צריכה חלב טרי

אל הלישכה הולך בכל יומיים
והם אומרים בינתיים שום דבר
ורק התור שם מתארך כפליים
באנשים שאין להם מחר
עיניו כבויזות והוא נושך שפתיים
מה יעשה שהוא עוד לא עשה
חסר אונים יושב פורש ידיים
ידיים חזקות מלאות בוושה

הוי כמה סבל עוד יכול לשאת
בן אדם כמוני
זה ההבדל בין יש ואין
זהו קו העוני

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

העסקה פוגענית

כתוצאה מפגיעה מתמשכת בזכויותיהם של עובדים בחברה הישראלית והגמשת שוק העבודה, שמשמעותה כוח עבודה זול, זמין, ניד וזמני, אנו נתקלים יותר ויותר בתופעה של "העסקה פוגענית".

"העסקה פוגענית" הוא מושג המבטא שלל תופעות של פגיעה מהותית בזכויות בסיסיות של עובדים: פגיעה בביטחון התעסוקתי, העדר הגנה מפני פיטורין שרירותיים, תנאי עבודה לא הוגנים, שכר נמוך, הפרת חוקי העבודה והמנוחה, ניצול וכדומה.

מצד אחד: פגיעה בזכויות עובדים יוצרת תחרות מביאה לצמיחה ולשגשוג כלכלי.

מצד שני: אין להשיג צמיחה על חשבון פגיעה בזכויות הבסיסיות של עובדים.

יו"ר האגודה ליחסי עבודה: אנו חוזרים להעסקה נוסח המאה ה-19

"בחלקים גדלים והולכים של שוק העבודה, במיוחד היכן שמועסק שיעור גבוה של עולים חדשים, בני מיעוטים, עובדים חסרי השכלה ואמהות חד-הוריות, קיימת תופעת ההעסקה הפוגענית, המזכירה דפוסי העסקה נחותים ומשפילים נוסח המאה ה-19 - כך אמר פרופ' יצחק הרפז, יו"ר האגודה הישראלית לחקר יחסי עבודה.

הרפז, שדיבר בכנס על העסקה פוגענית שהתקיים באוניברסיטת בר אילן, אמר שמדובר בשורה ארוכה של פגיעות בעובדים, ובכללן איסור יציאה לשירותים במהלך העבודה, עמידה במשך שעות, אי מתן תלושי שכר, תשלום שכר מתחת לרמת שכר המינימום במשק, פיטורים במטרה להימנע ממתן קביעות ואי תשלום עבור עבודה בשעות נוספות.

"ההעסקה הפוגענית התפתחה בעיקר עקב סביבה תחרותית פרועה, שהתפתחה בישראל כתוצאה מהגלובליזציה וממדיניות כלכלית המקדשת את הרווח הכספי, ואינה רואה את הפרט אלא כמכשיר להשגתו", אמר הרפז. לדבריו, נוצר שוק שיש בו זמינות גבוהה של כוח עבודה חלש, חסר הגנה ומפוח, שאינו מודע לזכויותיו.

עו"ד שלומית יניסקי-רביד מהקריה האקדמית קריית אונו טענה שקיימים מקרים רבים של "טרור תעסוקתי", הנובעים מיחסי כוחות כלכליים לא מאוזנים. "זו תופעה מובנית של המערכת הכלכלית, שכמו טרור, עלולה לתקוף בכל מקום, בכל זמן ואת כל סוגי העובדים", הזהירה יניסקי-רביד. "מדובר בניצול לרעה של כוח מיקוח בלתי שוויוני של מעסיקים מול עובדים, שלא בתום לב", אמרה, "ובכל המקרים, התוצאה היא פגיעה בכבוד האדם".

מיכה סול, יו"ר משותף של הוועד המנהל של איגוד המסעדות, טען בכנס שהדימוי הציבורי של מעסיקים פוגעניים ועובדים חלשים מוטעה.

"המציאות היא שונה", אמר סול. "בלא מעט מקרים מעסיקים קטנים וחלשים מתמודדים מול עובדים כוחניים, שאינם מהססים לחבל ברכוש ומפירים את האמון הניתן בהם"

(חיים ביאור, הארץ 17/5/05)

מספר נתונים:

■ כ-68.5% מכלל מהגרי העבודה, שעבדו בישראל בשנים 1997-1998, השתכרו פחות משכר מינימום.

■ כ-27% מהשכירים משתכרים בממוצע כ 1,950 ₪ בחודש.

■ 4,177 קנסות הוטלו, בשנים 1999-2002, על מעבידים, אך רק 18% מתוכם נגבו בפועל.

■ כ-8% מכלל המועסקים כיום במשק מועסקים דרך חברות כוח-אדם (פי 3 ויותר מהמקובל באירופה).

■ כ-150,000 נשים מועסקות בישראל כקופאיות. רבות מהן נדרשות לעמוד על הרגליים שמונה שעות ברציפות ועל חלקן נאסר ללכת לשירותים בזמן המשמרת.

עבדי הזמן - עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבדו חופשי, על כן בבקש אנוש חלקו - חלקי ה' אמרה נפשי. (ר' יהודה הלוי)

כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עָבְדוּ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:
(ויקרא, פרק כ"ה, פסוק 55)

והאמר רב: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום! ... דכתיב כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים -
עבדי הם, ולא עבדים לעבדים. (תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף י" ע"א).

מפסוק זה הסיקה הגמרא, שלפועל עומדת הזכות להתפטר לכשיחפוץ ואין כופין עליו את חוזה העבודה.

הגמרא קובעת עיקרון מוסרי: האדם משועבד לקב"ה בלבד. גמישות רבה בשוק העבודה מביאה לפגיעה מהותית בחירותו של העובד. מציאות בה המעסיק יכול לנהוג בעובד כרצונו, לפטרו, לשלול את זכויותיו, להפחית משכרו, ובהעדר פרנסה אחרת העובד חייב להמשיך לעבוד במסגרת העסקה פוגענית מביאה לשעבוד העובד ופוגעת בעיקרון המוסרי אותו קובעת הגמרא.

עבודת כרך על פי הרמב"ם

וְכִי יִמּוֹךְ אֶחֶידָה עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בוֹ עֲבֹדָת עֶבֶד. כְּשֹׁכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ... כִּי עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרֵת עֶבֶד. לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרָךְ וַיֵּרֶאֶת מַאֲלָהֶיךָ
(ויקרא, פרק כ"ה, פסוק 43-39).

ואיזו היא עבודת כרך? זו עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאינו צריך לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל. מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עדור תחת הגכנים עד שאביא, שהרי לא נתן לו קצבה, אלא יאמר לו עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני. וכן לא יאמר לו חפור מקום זה והוא אינו צריך לו, ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן ואינו צריך לו אסור ועובר עליו בלא תעשה שנאמר **לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרָךְ** (רמב"ם, הלכות עבדים, פרק א', הלכה ו').

התורה אוסרת על מעסיקים לרדות בפרך. עבודת כרך אין משמעה רק עבודה בתנאים לא אנושיים. כל ניצול של עובד נחשב כעבודת כרך, על כן מחובתנו לומר כי כל העסקה פוגענית הכוללת ניצול של עובדים, רמיסת זכויותיהם, השכלתם, נכללים תחת האיסור להעביד בפרך.

לרבה בר בר חנן שברו הסבלים ששכר חבית יין. עיקל את גלימותיהם. אמר לו רב: החזר להם גלימותיהם. אמר לו: האומנם כך הוא הדין? אמר לו: כן, "למען תלך בדרך טובים". החזיר להם גלימותיהם. אמרו הסבלים לרב: רעבים אנו וטרחנו כל היום ולא קיבלנו שכר. אמר לו: תן להם שכרם. אמר לו: האומנם כך הוא הדין? אמר לו: כן, "ואורחות צדיקים תשמור":

(תרגום לתלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף סג, ע"א)

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלימיהו אתו אמרו לרב אמר ליה הב להו. אמר ליה דינא הכי? אמר ליה אין "למען תלך בדרך טובים". יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולה יומא וכפינן ולית לן מידי. אמר ליה זיל הב אגרייהו. א"ל דינא הכי אמר ליה אין, "ואורחות צדיקים תשמור"

העסקה פוגענית גורמת לגלות.

למדנו לימוד היטב הדק, דאין לאדם להשתמש במשרתים שלו בעבודת פרך ובביזיון ובקושי השעבוד, כי אם ברחמנות בין האדם עצמו בין בני ביתו, כי העושה להפך מזה הוא הנענש בעונש גדול, להיות בעבדות ושעבוד או אחד מבניו...וצא ולמד כמה רעה גורם המשתעבד במשרתיו...בעבור שהקפידה שרה אימנו על זה, ותעניה שרי ותברח מפניה, ונחשב לה זה לחטא, וגם לאברהם אבינו שהודה לדבריה, וגרם חטא זה, גלות עם בני אברהם להיות מעונים תחת ישמעאל...כי מזה מוכח כמה קשה העונש המשתעבד בעבד וכל שכן במשרתים...אשר בזה נראה לפרש מאמר רז"ל באיכה רבתי, גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. שדרשו שם מעוני שגזלו מתנות עניים. ומרוב עבודה שנשתעבדו בעבד עברי. גלתה יהודה מעוני שהיו עושים עינוי לעבדים ושפחות וכן מרוב עבודה שהיו משתעבדים בהם בריבוי עבודה בלי חמלה וחנינה כי זה הדבר גורם להם להיות גולים בגלות.

(הרב חיים פלאג' תוכחת חיים פרשת וארא עמ' ס"ב).

הרב חיים פלאג', 1788-1869, נולד באיזמיר. שימש כדיין, ראש בית דין וחכם באשי (רב ראשי) באיזמיר עיר מולדתו. חיבר 72 ספרים בהלכה, פרשנות ומוסר.

מי מתעסק?

אתר פעיל, שהוקם ע"י יצחק ג'קי אדרי יצחק בעקבות דיון בבית המשפט לדיני עבודה בבאר שבע בבקשת צו מניעה לפיטוריו כעובד קבלן בחברת הברום מקבוצת כי"ל בבעלות החברה לישראל שנעשו תוך כדי פגיעה בזכויותיו ובחופש הבעת הדעה בעקבות השתתפותו בסרט התעודה "זהב לבן עבודה שחורה"

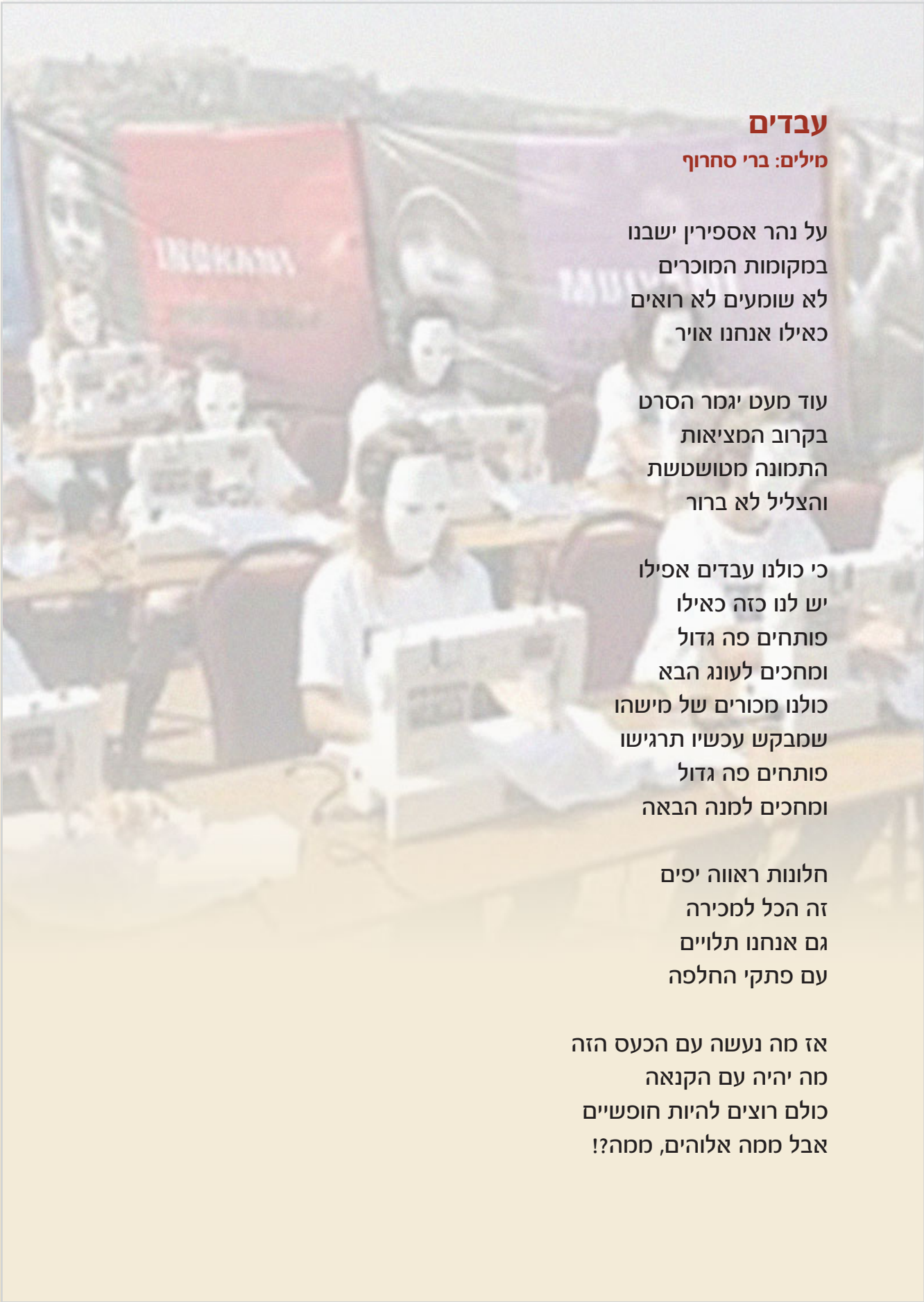
www.dimonanet.co.il/a_solidryot/Mamrim/maya_kablanim.asp

קו לעובד הנה עמותה ללא כוונת רווח שמטרתה להגן על זכויות העובדים המקופחים ביותר במשק הישראלי. בין היתר עוסקת העמותה בייעוץ משפטי לעובדים, פעילויות חינוך והסברה, פעילות חקיקה ועוד.

www.kavlaoved.org.il

עבדים

מילים: ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו
במקומות המוכרים
לא שומעים לא רואים
כאילו אנחנו אויר

עוד מעט יגמר הסרט
בקרב המציאות
התמונה מטושטשת
והצליל לא ברור

כי כולנו עבדים אפילו
יש לנו כזה כאילו
פותחים פה גדול
ומחכים לעונג הבא
כולנו מכורים של מישהו
שמבקש עכשיו תרגישו
פותחים פה גדול
ומחכים למנה הבאה

חלונות ראווה יפים
זה הכל למכירה
גם אנחנו תלויים
עם פתקי החלפה

אז מה נעשה עם הכעס הזה
מה יהיה עם הקנאה
כולם רוצים להיות חופשיים
אבל ממה אלוהים, ממה!?

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

שכר מחיה בכבוד

שכר מחיה בכבוד הוא שכר מינימום המחושב כשכר של משרה מלאה המאפשר למשפחה קיום מעל לרמה של קו העוני. שכר מחיה בכבוד בישראל גבוה, כעת, משכר המינימום הקבוע בחוק. בעקבות עתירות של ארגונים חברתיים בינואר 2003, נדרש בג"ץ לשאלה מהו סף ההכנסה המינימאלי הנדרש לקיום בכבוד. הארגונים טענו כי הקיצוץ הדרסטי בקצבאות הבטחת הכנסה פוגע ביכולתם של פרטים לקיום חיים תוך שמירה על כבוד אנושי מינימאלי.

מצד אחד: חקיקה המעלה את שכר המינימום תגרום לפיטורי עובדים.

מצד שני: שכר נמוך פוגע בכבודם של העובדים, ומרחיב את אי השוויון.

שכר מחיה בכבוד

"תנועת שכר מחיה בכבוד צמחה בארצות הברית בעשור האחרון, על רקע הירידה בשכר של עובדות ועובדים בדרגים הנמוכים של שוק העבודה, ובייחוד על רקע ההפרטה הנרחבת של שירותים ציבוריים. ההפרטה לוותה במרבית המקרים בירידה בשכר העובדות והעובדים... ההפרטה גרמה בדרך זאת לירידה ברמת ההשתכרות של אנשים רבים ברחבי ארצות הברית, ובייחוד בדרגים הנמוכים של כוח העבודה. מחקר שנערך בעיר שיקגו על ידי Institute on Urban Poverty Chicago מצא כי העברת שירותים מן העירייה לקבלנים פרטיים הובילה לירידה בשכר של עובדים מתחילים בעיסוקים נמוכי-שכר, בשיעורים שבין 25% עד 46%.

שכר מחיה בכבוד בישראל: שכר מחיה בכבוד הוא רעיון שראוי לאמצו בישראל, משתי סיבות עיקריות: בישראל, מגמות ההפרטה והורדת השכר חזקות לא פחות מאשר בארצות הברית. הממשלה, הרשויות המקומיות וגופים ציבוריים אחרים, ובהם אוניברסיטאות, הפריטו רבים מן השירותים שלהם; אנשים שהיו מועסקים ישירות על ידי גופים אלה החלו להיות מועסקים על ידי קבלנים או על ידי חברות כוח אדם, בשכר נמוך מזה של עובדים תקינים ועם תנאים נלווים טובים פחות. את התוצאות ניתן לראות בעיקר בשכרם של עובדים בעלי השכלה ורמת מיומנות נמוכות, שהם המרכיב המשמעותי ביותר בקבוצת המועסקים על ידי קבלן. בין שנת 1980 לשנת 1997, שכרם של עובדים בעלי רמת מיומנות נמוכה, שעמד בתחילת התקופה על בערך 70% מהשכר הממוצע במשק, ירד בסוף התקופה לרמה של 55% בלבד מהשכר הממוצע. שכרם של בעלי 8 שנות לימוד ומטה ירד באותה תקופה משיעור של 74% מהשכר הממוצע עד לשיעור של 59% מהשכר הממוצע. השכר המצטמק הוריד שכירים רבים אל מתחת לקו העוני. בשנת 1989, משפחות של שכירים היוו 21% מכלל המשפחות העניות; בשנת 1998 עלה שיעורם לרמה של 32.1% בערך. בשנת 1989, ילדים של שכירים היוו 34% מכלל הילדים העניים; בשנת 1998 עלה שיעורם לכדי 46.4%.

(ד"ר שלמה סבירסקי, עו"ד עמי פרנקל, 'ינואר 2001, מכון אדוה)

מספר נתונים:

- 39% מהעובדים השתכרו בשנת 1998 שכר מינימום ומטה.
- שכר המינימום עמד בשנת 1998 על 2,564 ₪ לחודש.
- 60.7% מהעובדים השתכרו בשנת 2004 שכר מינימום ומטה.
- שכר המינימום עמד בשנת 2004 על 3,335 ₪ לחודש.

כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ, בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ, בְּאַרְצְךָ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ. לֹא תֹאמַר אֶת לִבִּי, וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ, מֵאַחֶיךָ, הָאֲבִיּוֹן. כִּי פָתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ, לוֹ וְהָעֶבֶט, תַּעֲבִיטְנוּ, דֵּי מַחְסָרוֹ, אֲשֶׁר יַחְסֹר לוֹ.

(דברים, פרק ט"ו, פסוק 7-8)

תנו רבנן: די מחסורו - אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו. אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין.

(תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס"ז, עמוד ב')

לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו, אם אין לו כסות מכסים אותו, אם אין לו כלי בית קונין לו, אם אין לו אשה משיאין אותו, ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש, אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני וירד מנכסיו, קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו, ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו.

(רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק ז' הלכה ג')

קיום בכבוד הוא תנאי בסיסי לתחושתם של אזרחים כי הם מהווים חלק מהחברה. המקורות שלפנינו אינם קובעים רף מדויק לקיום בכבוד, אך הם מלמדים אותנו עקרון חשוב: כחברה, עלינו לספק לכל אדם את הצרכים הבסיסיים בזכותם ישמר כבודו. בכל דור ודור עלינו לקבוע מהו הרף המינימלי בעזרתו יכול האדם להתפרנס בכבוד, כפי שמלמדנו המקור הבא:

שכל אלו השיעורים (מאתיים זוז ועוד) לא נאמרו אלא בימיהם... אבל האידנא (עכשיו), שאין כל זה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי להתפרנס מן הרווח... ואפשר כי בימיהם הייתה ההוצאה מעוטה, ואפשר להתפרנס ברווח של חמישים זוז, אבל האידנא (עכשיו) אי אפשר, והכל לפי המקום והשעה.

(טור, יורה דעה, סימן רנ"ג).

מה המקסימום לשכר מינימום?

מגיהי ספרים שבירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, דיינין שדנין את הגזלנין בירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, וכמה היו נוטלים? תשעים מנה בכל שנה, ואם לא הספיקו להן מוסיפין להן; אף על פי שלא רצו מוסיפין להן כדי צרכן, והם ונשיהם ובניהם ובני ביתן.

(רמב"ם, הלכות שקלים, פרק ד', הלכה ז')

כפי מה שענינו רואות בו

"במצות הצדקה לעניים, אי אפשר לשער ולצמצם להם מידה ידועה, כי פעם יזדמן עני שיספיק לו דינר כסף ואני אתן לו עשרה, שאיבדתי תשעה דינרים על חנם, ויש עני שצריך לו מאה דינרים ואנוכי לא אדעו ואתן לו עשרה, נמצא לא יצאתי ידי חובתי עמו, וכן יש שאי אפשר לו לאכול אלא תרנגולת פטומה ויין ישן ואני איני מכיר בו ואתן לו עדשים והוא בוש ואוכל ומת, וכדהוה באותו עני דרבי נחמיה, ויש שהוא מורגל בעדשים ואיני מכיר בו ואתן לו תרנגולת פטומה על חנם ללא צורך, ויש שהוא עני מרוד ולובש בגד חשוב ואטעה בו, כי אחשוב שאינו צריך ולא אתן לו, והוא מת ברעב, ויש להפך שהוא רמאי ולובש בגדים קרועים וטלואים ואחשוב שהוא עני ואתן לו, ובאמת אינו צריך כלום, ולכן אני נמנע מליתן ולא אשגיח במצווה זאת מפני שאין אני יכול לעשותה כמתכונתה ...

ובאמת כל אלה המה טענות של הבל דודאי חייב האדם ליתן צדקה לעני הפושט ידו לקבל צדקה, כפי מה שענינו רואות בו, ומה שאוזניו שומעות, ואין לו לחוש שמא רמאי הוא ואינו ניכר לאחרים."

(רבי יוסף חיים, עוד יוסף חי)

הרב יוסף חיים, הבן איש חי, חיבר כחמישים ספרים בכל ספוני התורה והפרד"ס. נפטר ביום י"ג אלול תרס"ט (1909) והוא בן שבעים וחמש שנים.

מי מתעסק??

מחויבות לשלום ולצדק חברתי, הוקמה בשנת 1998 במטרה לחזק את הקשר בין שלום וצדק חברתי ולפעול לקידום כל אחת מהמטרות הללו. העמותה הוקמה על ידי קבוצה של פעילים חברתיים ופעילי שלום מתחומי עיסוק מגוונים: כלכלה, עבודה סוציאלית קהילתית, חינוך, משפטים, מינהל ציבורי, אומנות, פילוסופיה, עיתונות ותקשורת.

בשל הפגיעה הקשה בזכות להתקיים בכבוד וההליך בו התקבל התיקון לחוק הבטחת הכנסה הגישה עמותת מחויבות לשלום וצדק חברתי עתירה בינואר 2003, שבבסיסה תביעה לבטל את הקיצוץ בקצבאות הבטחת הכנסה.

www.commitment.org.il

חוץ ממך כלום מילים: איתן נחמיאס גלס

אין לי חוץ ממך כלום
לצאת ביחד למרכז המסחרי
להתבונן בחלונות המטופחים
למתנ"ס שליד המזבלה לקחת את הילדים לים
לרדת, להסתכל בגלים.
רוח לא עולה כסף, גם לא חלומות
רק שהרוח תקרר אותי ואין לי כסף לתרופות
וחלומות הילדים לא יאכלו.

המפעל נסגר
הבנק סגר
הכח נגמר
והלב נשבר
אין לי חוץ ממך כלום

סגור

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

מלחמה בעוני, לא בעניים?

הגידול הניכר בהיקף העוני הופך בשנים האחרונות לתופעה המאיימת על דמותה של החברה הישראלית. נראה כי דרכי ההתמודדות של החברה והרשויות בתופעת העוני, קשורה בקשר ישיר לעמדות של קובעי המדיניות והציבור כלפי עניים. המדיניות החברתית כלפי העוני משקפת את קונפליקט האינטרסים ואת הסכסוך האידיאולוגי בין השכבות המרכזות את הכוח בידן ובין קבוצות המודרות ממוקדי הכוח.

מצד אחד: על העניים לעבוד קשה, לקחת אחריות ולהיחלץ ממעגל העוני.

מצד שני: מדיניות כלכלית של כגיעה בשכר ובשירותים היא האחראית למצב העוני.

מלחמה בעוני או בעניים?

"השינויים הרדיקליים שחלו בחברה הישראלית מאז ראשית שנות השמונים באו גם לביטוי ברור בהתייחסות לבעיית העוני. את הנכונות שהתגלתה בשנות השבעים להילחם בעוני ירשה גישה שונה לחלוטין, השוללת מעיקרה כל ניסיון של השלטון להתערב בבעיות החברה והכלכלה ולהילחם בתופעת העוני, אף על פי שממדי העוני לא קטנו בתקופה זאת אלא אף נמצאו בעלייה מתמדת. הממסד הפוליטי והכלכלי של ישראל אימץ לעצמו בעשור זה אידיאולוגיה של קפיטליזם רדיקלי ושל תמיכה בשוק כלכלי בלתי מרוסן הכופרת למעשה ביכולתו של הכלל לנקוט צעדים חיוניים כלשהם כדי לטפל בבעיית העוני. לפי האידיאולוגיה הרדיקלית הזאת תופעת העוני היא ברובה תוצאה של שני גורמים: האחד - ליקויים ופגמים באישיותם של העניים עצמם. לדוגמה, הם סרבני עבודה, בטלים מרצון ומחוסרי יוזמה. והגורם האחר - מדינת הרווחה ותכניות הרווחה השונות הן האשמות העיקריות בקיום העוני. למשל, תכנית ביטוח אבטלה היא תכנית משחיתה, אם נבטל אותה ממילא לא יהיו מובטלים. הדרך הרצויה לטפל בעוני לפי אידיאולוגיה זו היא אפוא להשאיר את כל בעיות הרווחה החברתית לשוק הכלכלי וליוזמה הפרטית, וכפי שביטא זאת אחד מהשרים בממשלות ישראל "כל אדם לגורלו".

ההתייחסות החדשה הזו לבעיית העוני אינה אלא חזרה לתורות כלכליות חברתיות ישנות של המאה התשע-עשרה שחשבו שעבר עליהם הכלל. יש בה סימנים חזקים של הטפה מחודשת לדרוויניזם חברתי נוסח הרברט ספנסר ולאנאלוגיות ביולוגיות של ברירה טבעית והישרדות של החזקים (survival of the fittest). כל התערבות בחיים החברתיים והכלכליים התפרשה על ידי תורות אלו כהתערבות בחוקי הטבע שיכולה רק לגרום לנזק. כמו מלטוס וממשיכיו, שטענו בזמנו שחוקי העניים (Poor Laws) הם מייצרי העוני, כן האידיאולוגים של הקפיטליזם הרדיקלי בימינו טוענים שמדינת הרווחה ושירותיה הם הגורם ליצירת הבעיות החברתיות של זמננו...

מדאיג הדבר שיש בזמן האחרון בחברה הישראלית סימנים מובהקים של צידוק והשלמה עם ממדי האבטלה הגבוהים ועם המצוקה שהמובטלים נתונים בה, ואף ניסיונות להטיל את האשמה של קיום האבטלה על המובטלים עצמם, במובן של האשמת הקורבן. אפילו בקרב קובעי המדיניות יש הטוענים בגלוי שיש אולי לאבטלה תרומה כלכלית חיובית למשק הישראלי. בקרב חלקי הציבור השבע שאיננו נתון לסיכון של האבטלה ביטוי הדאגה אינם בגין מצוקת המובטלים אלא בגין סכנת ה"בטלה", דהיינו: שבני אדם מעדיפים, כביכול, חיי בטלה במקום לעשות מאמץ ולעבוד, כאילו לא קיים בכלל חוסר עבודה בארץ.

(מתוך: "מלחמה בעוני או מלחמה בעניים?" בתוך: בזכות האוניברסליות, פרופ' אברהם דורון, תשנ"ז).

מספר נתונים:

■ כ-339,000 משפחות עניות בשנת 2003, מתוכן כ-114,500 משפחות בהן ראש המשפחה עובד/ת.

■ כ-10% גידול במספר המשפחות העניות בהן ראש המשפחה עובד/ת, בשנת 2003 יחסית לשנת 2002.

■ כ-5% ירידה במספר המשפחות העניות, המצליחות להתרומם מעל קו העוני בעזרת תשלומי העברה, בשנת 2003 יחסית לשנת 2002.

רק 43% מהמשפחות העניות, בשנת 2003, מצליחות להתרומם מעל קו העוני דרך תשלומי העברה.

לא תאמץ

כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֶחָד אֲחֵיךָ, בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ, בְּאַרְצְךָ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. לֹא תֵאמָר אֶת לְבַבְךָ, וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ, מֵאֲחֵיךָ, הָאֲבִיּוֹן. כִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ, לוֹ וְהֶעֱבַט, תַּעֲבִיטֵנוּ, דֵּי מַחְסְרוֹ, אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ. (דברים ט"ו, 7-8)

על כן התורה מצווה "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך", אם תקשה לבך, ידך תיסגר שאז האצבעות שוות ואז תאמר לו לך תעבוד כמוני, אלא כי פתוח תפתח את ידך, ואז תראה האצבעות שיש בניהן גדולים וקטנים, כך ברא הקב"ה בבני האדם גדולים וקטנים וזה חי מזה, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה'.

"לא תאמץ את לבבך" פירושו כמשמעו: אל תאנוס את לבבך. וההנחה המשתמעת מלשון זו, שהלב היהודי נוטה לגמילות חסד בעצם טיבעו ואפשר לדכא את הנטייה הזאת רק על ידי חישובים קרים של תועלתיות ואהבת בצע. כמו כן היד היהודיה נפתחת מאליה לעניים ורק שיקולים אלה יכולים להביא לקפיצתה.

רבי ללום והרש"ר הירש מלמדים אותנו כי פעולת אימוץ הלב, אינה רק הימנעות מנתינה. אימוץ הלב זו עמדה רגשית שאנו מפתחים כלפי עניים בכדי להצדיק את אי הנתינה, זו עמדה המביאה אותנו לראותם כבזויים ואשמים במצבם.

רבי ישועה ללום, 1901-1950, מחכמי אלג'יר. נפטר באלג'יר ועצמותיו הועלו לארץ. נטמן בבאר שבע. הרב שמשון בן רפאל הירש, 1808-1888, ממנהיגי היהדות הדתית בגרמניה.

לא משלכם אני אוכל

אותו עני בן טובים, בא לפני רבא אמר לו במה אתה סועד? אמר לו: "בתרנגולת פטומה ויין ישן". אמר רבא: "האם אינך חושש לדוחק הציבור?". ענה לו: "האם משלך אני אוכל? אני אוכל מידי הקב"ה". כמו שלמדנו "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם אכלם בעתו (תהילים קמה) בעיתם לא נאמר, אלא בעיתו מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעיתו.

הסיפור התלמודי מתעמת עם הביקורת כלפי עניים "המבזבזים את כספי הקופה הציבורית". תשובתו של העני: "אני אוכל מידי הקב"ה", מחזקת את זכות העני להתפרנס ממשאבי החברה. אם הקניין לקב"ה, עלינו כבני אדם להיות צנועים יותר בשיפוטיות שלנו כלפי עניים.

"...ובאמת זאת היא עיקר מצוות הצדקה ועליה מקבל הנותן השכר דווקא בזמן שנותן לעני בדברים ובפיוסים טובים, ואומר לו שאין אני נותן לך אלא חלקך, אשר מופקד בידי בתורת פיקדון, שאין העניות מן העבירות ואין העשירות מן הזכיות, כי כמה עשירים רשעים וכמה עניים צדיקים. אבל אם נותן לו בפנים זועפות ומראה שהכל שלו, וכבר זכה העשיר בשלו, שזכה לו מן השמיים, שמצא חן בעיני ה', והעני להפך, שמן השמיים בכעס עליו וכיוצא בדברים אלו. מן הדין, אין לו להעשיר, שכר על עצם הצדקה והמתנה שנותן, כיוון שהוא אינו אלא כמחזיר הפיקדון או הגזל אשר בידו".

(מתוך שבט יהודה, לרבי יהודה בן אמויאל)

רבי בן אמויאל מביא את הסיפור התלמודי ממסכת כתובות, מסיק ממנו כי העני ניזון בזכות, ניזון משל עצמו הנמצא אצל הנותן, ומזהיר מכפי הזעפת פנים ותפישת העוני כעבירה.

רבי יהודה בן אמויאל, 1828-1911, מחכמי מרוקו. דיין לקהילות תאודונת ומוגדור.

"צעקה ולא צדקה"

"...ועם כל זה עשירי עם מבזין בה, ואפילו בשעה שנותנין פרוטה לעני גוערים בו ומעלימים עיניהם מן הצדקה בעצת המסית היצר הצורר להורידם לבאר שחת, בשימה בפיהם לומר: העניים בלתי הגונים הם! רמאים הם! אין מידות בהם! משוללים מדרך-ארץ הם! נמשל כבהמות נדמו! אינם מן הישוב! וכמה מהכיעור והדומה לו שאומרים עליהם, בחשבם עם זה למצא מקום פטור לקפוץ ידם מן הצדקה, ואין להם דין וחשבון בביטולה, יען לא צווה השם לרחם על עם נבל ולא חכם. אך אם ימצאו עניים מהוגנים, יתנו להם די מחסורם אשר יחסר להם דבר יום ביומו, כי עליהם אמר הכתוב: "נתון תיתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו", אך לא לשאינן מהוגנים; שזו אדרבה צעקה ולא צדקה, כי אבן נגף וצור מכשול להוליך לאדם דרך חושך וצלמות הוא גיהנם, צלמות ולא סדרים (איוב י, כ"ב)."

(מתוך ההקדמה למעיל צדקה, לרבי אליהו הכהן.)

רבי אליהו הכהן נולד וחי באיזמיר. הרב חיבר בחייו עשרות ספרים שחלקם הגדול כנראה נשרף בשרפה גדולה שפרצה באיזמיר בשנת התר"א (1831), ספריו "שבט מוסר" ו"מעיל צדקה" התקבלו כספרים חשובים בכל הקהילות במזרח ובמערב. נפטר בשנת תפ"ט (1729) באיזמיר.

מי מתעסק??

הל"ב במשפט, מיסודה של התנועה למלחמה בעוני בישראל, במסגרת הפרויקט, מתנדבים מאות סטודנטים למשפטים המסייעים לפונים אשר נקלעו לבעיות משפטיות וכלכליות להחלץ ממצבם.

www.halev.org.il

מיליונים

מילים: אתי אנקרי

אני יודעת שהכסף לא כל כך חשוב
אם הלך הוא יום אחד ישוב
אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת
שלחשוב עליו זה סתם בזבז
של זמן שעובר עלינו גם בלעדינו
הוא יזוז

אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת
שאני לא יודעת כלום
אבל מישהו היום דרך עלי
ואני לא יכולה לקום

אני יודעת שאתה יודע
השתכרתי החודש לא רע
ובכל זאת הם הגיעו
להוציא לפועל אצלי בדירה
לקחו את ת'טלויזיה ת'ארון ת'מגירה
שפכו את מה שבתוכה
אני יודעת שזה לא צודק
ואין לי הוכחה
ניסיתי להגיד שהמיסים
הורגים כל הגיון
והם אמרו לי שהם לא גונבים,
הם לוקחים ברישיון

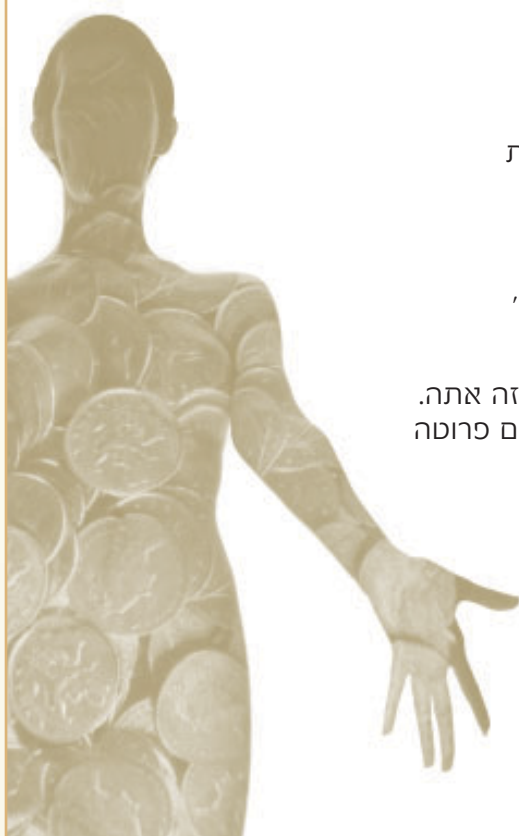
אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת
שאני לא יודעת כלום
אבל איך שזה קרה לי
לא יכולתי לקום
יש כמוני מיליונים
מתגלגלים ברחובות
יש כמוני מיליונים
בכל מיני צורות
יש כמוני מיליונים
אנשים בני תמותה
בלי כסף,
לא שווים פרוטה

אני יודעת שהבר'אות חשובה
יותר מכסף הרבה יותר
ועל אהבה אין מה לדבר
אסור בשום כנים ואופן לוותר
אני יודעת יש חובות מגלגלים
מתגלגלים עלינו ב'קום
אז אם היום נפלתי
אולי מחר אני אקום

אני יודעת שאתה יודע שאני יודעת
שאני לא יודעת כלום
אבל מישהו היום דרך עלי
ואני לא יכולה לקום
יש כמוני מיליונים
מתגלגלים ברחובות
יש כמוני מיליונים
בכל מיני צורות
יש כמוני מיליונים
אנשים בני תמותה
בלי כסף,
לא שווים פרוטה

אתה זוכר את סוזן הבכירה מהבנק
נתנה לי הרבה אהבה
בעיקר הפשטות הקסימה אותה,
נגעתי לליבה
זה לקח לה קצת זמן לתפוס את העניין
לשנות את הגישה שלה אלי
היא הבינה שאין לי מזומן
והפשיטה את כבודי מעלי
יאתה יודע שאני יודעת שאתה יודע
שאני לא יודעת כלום
ממרומי מעלתה
לא יכולתי לקום

יש כמוני מיליונים
מתגלגלים ברחובות
יש כמוני מיליונים
בכל מיני צורות
יש כמוני מיליונים,
אנשים בני תמותה,
בלי כסף,
לא שווים פרוטה
היום זה אני, מחר זה אתה.
בלי כסף.... לא שווים פרוטה

"בצדק אחזה פניך" - שיערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

סלקציה במערכת החינוך

סלקציה במערכת החינוך מתקיימת דרך הצבת חסמים בדרכם של תלמידים בכניסה למסגרות חינוך בהם הם מעוניינים ללמוד. מסגרות חינוך יכולות להצהיר על סלקטיביות ולקיימה באופן סמוי. כך למשל הקמת בתי ספר "יהודיים", שכר לימוד גבוה ומבחני כניסה מהווים חסמים המונעים מתלמידים לקבל הזדמנות להוכיח את יכולותיהם הלימודיות.

מצד אחד: תנאי קבלה שומרים על "יחודו ויוקרתו של בית הספר.

מצד שני: סלקציה בחינוך מונעת שוויון הזדמנויות.

שוויון בחינוך? תשלמו

"...תהליך הפרטתה של מערכת החינוך הוא תהליך ארוך וממושך, שהחל באמצע שנות השמונים, אבל ניתן לומר שכעת, עם תחילת שנת הלימודים הנוכחית, התהליך לובש טונים מאיימים במיוחד. משרד החינוך נוטה יותר מאי-פעם בעבר לאשר את פתיחתם של בתי-ספר המתהדרים בייחודיות פדגוגית ובהשקפות עולם מגוונות. אם מביטים מעבר למלל הנשגב ולסיסמאות היפות, ניתן מיד לראות שהמשותף לבתי-ספר אלה הוא שהם מפעילים מנגנוני סלקציה נוקשים וגובים שכר לימוד העולה בגובהו לעיתים על שכר הלימודים באוניברסיטה.

אחד הביטויים המרכזיים לאופני פעולתם של בתי-ספר מסוג זה הוא רשת בתי-הספר הנקראים "דמוקרטיים". השימוש במושג דמוקרטיה מעלה אסוציאציות מספרו של ג'ורג' אורוול. אנו רואים כיצד המושג פושט ולובש צורה, והופך למעשה מסווה לפעילות בלתי-דמוקרטית מובהקת; מטרתם המרכזית של בתי-הספר הדמוקרטיים היא יצירת אוכלוסיית תלמידים הומוגנית ומתן הזדמנויות חינוכיות על בסיס מעמדי - הזדמנויות המאפשרות להם מסלול סלקטיבי הן במערכת החינוך והן בשוק העבודה העתידי.

הדבר המקומם ביחס לבתי-ספר אלה הוא שהם פועלים כבתי-ספר פרטיים על בסיסה של תשתית ציבורית, וכך יוצא שהם נהנים משני העולמות - גם מתקציבים ציבוריים וגם מתקציבים פרטיים. מפעיליהם משתמשים, אם כן, בתשתית ובמימון ציבוריים כדי לקיים מערכת חינוך בדלנית מבחינה מעמדית. אחת ההצדקות לשיטה הקפיטליסטית, זו המתיימרת ללבוש פנים אנושיות, היא שהשיטה מאפשרת שוויון הזדמנויות לכללי הבא לביטוי מיוחד במערכת החינוך. כלומר, תומכי הקפיטליזם מודים שהשיטה יוצרת אי-שוויון בחלוקת ההכנסות אך טוענים שהיא מעניקה, באמצעות שוויון הזדמנויות חינוכיות לכל מי שרוצה ויכול, את ההזדמנות לתרגם את היכולת והרצון ליתרונות כלכליים. הם מבקשים לראות במערכת החינוך אי שוויוני בתוך ים של מציאות בלתי-שוויונית. קיומו של אי כזה מתאפשר רק כאשר המשאבים המופנים לבתי הספר השונים זהים. אבל במציאות בה המשאבים אינם שווים, הרי שסיסמאות "הכל תלוי ביכולת וברצון" הופכות חלולות וציניות."

(ד"ר יוסי יונה, ynet, 02.09.01)

מספר נתונים:

רק 20% מקרב מסיימי י"ב בשנת 1996 החלו בלימודיהם באוניברסיטה עד שנת 2004.

רק 15.7% מאותו שנתון, יוצאי אסיה אפריקה וילדיהם, החלו לימודיהם עד שנת 2004, לעומת 25.3% מקרב יוצאי אירופה ואמריקה וילדיהם.

28.2% מאותו שנתון, המשת"כים לאשכול החברתי-כלכלי הגבוה, החלו לימודיהם בשנת 2004 לעומת 10.5% מקרב המשת"כים לאשכול הנמוך ביותר.

השכלה או חינוך:

והעמידו תלמידים הרבה: שבית שמאי אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר, ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:

(מסכת אבות דרבי נתן, נוסחא א' פרק ג')

שמאי מציב ארבעה חסמים בכניסה לבית ספרו. שלושה מהם: חכמה, ייחוס ועושר הם משתנים, שודאי מעצימים יכולות לימודיות, אך כמעט אינם תלויים בלומד עצמו. ענווה היא המבחן היחיד שהוא אישיותי, ואכן היא מבחן קשה לחכם, יחסן ועשיר. בית המדרש של שמאי מכוון למצוינות ואין הוא רואה עצמו מוסד מחנך. שמאי מחפש תלמידים "מוכנים" כדי להכשיר את העילויים של הדור הבא. בית המדרש של הלל רואה עצמו אחראי על חינוך הלומד, ולא רק על השכלתו. דמות ה"בוגר" של הלל הוא ה"אדם הטוב" - צדיק, חסיד וכשר, ולא דווקא העילוי. הלל גם סומך על יכולותיו כמחנך לכן אין הוא מציב אף מבחן בכניסה לבית מדרשו.

לסלק את הסלקטור:

באותו היום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו שירש מאביו, ומינו את רבי אלעזר בן עזריה בא גם שינוי יסודי בגישה הכוללת של בית המדרש.

אותו היום סלקו את שומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים להיכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש. אותו היום נוספו ארבע מאות ספסלים ודעה אחרת שבע מאות ספסלים. חלשה דעתו של רבן גמליאל, אמר: שמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל... ומסורת היא שמסכת עדויות נשנית בו ביום, ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת.

(תרגום לתלמוד בבלי, מסכת ברכות, פרק כ"ח, ע"א)

תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש והוא יומא אתוספו כמה ספסלי אמר ר' יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל אמר דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל... ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת.

רבן גמליאל, בשונה משמאי מציב רק חסם אחד בכניסה לבית ספרו, מבחן אישיותי - מי שאין תוכו כבדו. רבן גמליאל מחפש רק את ה"טובים", תוך ניטרול כביכול של חסמים חיצוניים לתלמיד כמו כסף ייחוס או חכמה. רבן גמליאל סובר כי סביבת המצוינות אותה הוא מייצר תתרום גם לאיכות הלמידה.

הוצאת שומר הפתח, טופחת על פניו. רבן גמליאל מבין כי הוא יצר בית מדרש הומוגני, שבהכרח, לא רק שאינו משבח את הלימוד, אלא אף "תוקע" אותו. הרחבת בית המדרש הכניסה קולות, תהיות ותשובות חדשות לבית המדרש, שבלעדיהן אותן הלכות, שפירשו בו ביום, היו ממשיכות להיות תלויות, חסרות פשר. כך שגם מבחנים אישיותיים, ובעצם כל מבחן המייצר בית ספר הומוגני, לא רק שאינו משבח את הלימוד, אלא אף "תוקע" אותו.

לא דוחים תלמידים

והעמידו תלמידים הרבה... ואפשר עוד שכוונת התנא לשלול סברת בית שמאי, שאמרו שאין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון צנוע וכשר וירא שמים, ובחר בסברת בית הלל, שאמרו שמלמדין לכל אדם, ולא ידחו לשום אדם שבא ללמוד תורה, ולזה אמר והעמידו תלמידים הרבה. אמנם כדי שלא יהיו כולם שוים בהשוואה אחת ההגון ומי שאינו הגון, בלימוד התורה וסודותיה, אמר ועשו סייג לתורה, כלומר הסייג אשר תעשו, אין ראוי לעשות עם התלמידים לגמרי למונעם לבוא בבית המדרש כלל לאותם שאינם הגונים, רק יכנסו כולם לבית המדרש, והמלמדים עצמם יעשו סייג וגדר לתורה, שיגלו סודות התורה לכל אחד כראוי לו, להגון לפי חסידותו, כן ירבה הרב לגלות לו רזי התורה, ולמי שאינו הגון, כן ימעט, ויעשה סייג לדבריו שלא לגלות לו סודות התורה, שאינם ראויים אליו, וזהו סייג לתורה עצמה, אבל לדחותם לגמרי שלא יכנסו לבית המדרש, זה ודאי לא. אלא העמידו תלמידים הרבה כי מתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

(מדרש שמואל לרבי שמואל די אוזידא, פרק א' עמ' 4)

ר' שמואל די אוזידא (1545-1604) נולד בצפת, ייסד ישיבה גדולה בצפת שעסקו בה בנגלה ובנסתר, היה מתלמידיו של האר"י.

מי מתעסק?

בקדמה מאמינים, כי כל תלמיד יכול לרכוש השכלה ולהגיע לבגרות, אם הוא מקבל את הכלים הנכונים: כיתות לימוד קטנות, תמיכה קהילתית, מעורבות הורים בהחלטות ביה"ס, תכניות לימוד הנוגעות בעולמו התרבותי של הילד ושידור האמונה בכוחו של כל תלמיד להצליח.

www.kedma-school.org.il

תמיד אמא

מילים: עופר לוי

איך עוד נוגן לי, וזה מזכיר לי
אותך אמא כל כך חורט בי
כי את נתת בי נשמה
כל נר מאיר לי
כמו אש תמיד להבה

ליד הבית גם עץ הזית
עומד דומם מביט אליך
גם לו יש אמא, אולי אחרת
אך את שלי וגם אוהבת

האם זוכרת איך הגננת
אמרה לי לך, אני בכיתי
ואת נשקת לי, אמא
תמיד סלחת לי, האם ריחמת עלי
אמא אמא

עומד בשער, קורא לך אמא
שולח לך יד
שואל אם מחכה
עומד בשער
מבט של צער
שקראת לי
- ילד בוא כבר מאוחר

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

הסללה במערכת החינוך

במערכות חינוך תחרותיות, הישג הלומדים נקבע ע"י הכישרון והמאמץ שלהם ולא ע"י בחירה מראש, הכישלון איננו סופי וגם ההישגים אינם מובטחים. במערכות "ניעות מטעם", נבחרת אליטה עתידית, הנבחרים זוכים להכשרה לתפקידם העתידי, הבחירה מחייבת ונצחית וההישג נקבע מרגע הבחירה.

במערכת החינוך בישראל משתקפת ניעות מטעם דרך מדיניות הסללה היוצרת מסלולים נפרדים בחינוך, בין חינוך עיוני לחינוך מקצועי. בתי-ספר המקצועיים הוקמו כדי לשלב תלמידים שתיוגו כ"תת משיגים" במסגרות המכשירות את התלמידים לשוק העבודה.

מצד אחד: מסלול מקצועי מקנה מקצוע לתלמידים "תת משיגים"

מצד שני: ההסללה מתפקדת כמנגנון שעתוק מעמדי.

שווים ושווים פחות

"קיומם המתמשך של מסלולים מקצועיים בהיקף גדול במסגרת החינוך הממלכתי מעיד על תפיסה מושרשת שלפיה כל התלמידים שווים, אלא שיש תלמידים השווים פחות - אם לעשות פרפראזה על שם ספרו הידוע של סמי מיכאל.

הסללתם של תלמידים ותלמידות, מי למסלולים העיוניים ומי למסלולים המקצועיים, משקפת מדיניות חברתית התורמת להבנייתה ולקיבוצה של חלוקה מעמדית. להסללה אין כל הצדקה מוסרית ואין כל הצדקה חינוכית. אלה הנתפסים כשווים פחות נתפסים כך בגין מעמדם החברתי ולא בגין ממצאים ברי-תיקוף בדבר שונותם כביכול. הפניית חלק מהתלמידים למסלולים מקצועיים אינה מתבססת על הבדלים בין החלק האחד של התלמידים לחלק האחר באורחות חיים (כמו אלה המבדילים בין חינוך דתי לחינוך חילוני), או על הבדלי פרויקטים לאומיים (כמו אלה המבדילים בין מערכות חינוך של לאומים שונים).

ההפרדה משקפת תפיסות רווחות, בהקשר חברתי-תרבותי היסטורי נתון, באשר לחינוך "הראוי" לכל מעמ - ממש כמו התפיסות באשר לשכר הראוי למנהלים ולפועלים, לדיור הראוי לעשירים ולעניים, או לאיכות השירות הרפואי הראוי לבעלי אמצעים ולמעוטי אמצעים. למסלולים המקצועיים אין תשתית פדגוגית משלהם, נפרדת ונבדלת מזו של המסלולים העיוניים. במערכות החינוך השונות יש רק תשתית פדגוגית נורמטיבית אחת זו של החינוך הקרוי אצלנו עיוני. המסלולים המקצועיים משתיתים את עצמם על גירסא מדוללת וחלקית של התכנית הנורמטיבית - ו/או על הוראת עיסוקים ספציפיים, שמקומם לא יכירם במערכת החינוך, אלא בשוק העבודה.

כיום, שלושים וחמש שנה לאחר ההסדר הפוליטי-מעמדי של שנות הששים, ראוי להעמיד את המסלולים המקצועיים לדיון ציבורי, מתוך שאיפה לקבוע יעד חדש, גבוה וראוי יותר לכל בני הנוער בישראל. המסלול הנורמטיבי, שהוא המסלול העיוני, צריך לשרת באופן שווה את כל התלמידות והתלמידים. לימודי מקצוע - מנגרות ורתכות ועד לעיבוד נתונים והנהלת חשבונות - אינם שייכים כלל לעולם בית הספר, אלא לעולמו של שוק העבודה. הדעת אינה סובלת שהפרדה למסלולים לימודיים, הקובעת במידה רבה מסלולי חיים, ואשר נשענת על שיקולים מעמדיים, ולא חינוכיים, תמשיך להתקיים שנה אחר שנה ללא ערעור וללא הרהור.

(פרופ' שלמה סבירסקי, "שווים ושווים פחות", הד החינוך, דצמבר 1999)

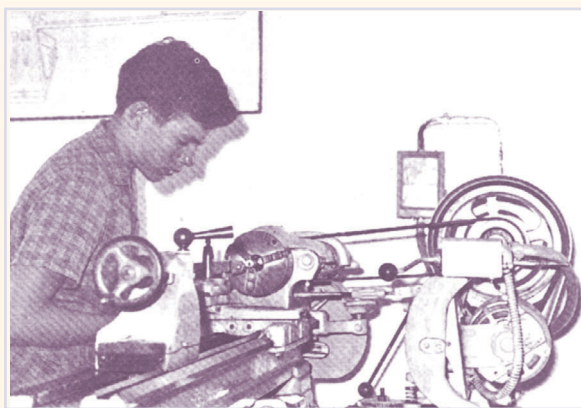
זה יהיה נגר

אחר הציץ וקיצץ בנטיעות (קלקל ועיוות כמי שנכנס לפרדס וקיצץ נטיעותיו). מיהו אחר - אלישע בן אבויה, שהיה הורג גדולי תורה: אמר כל תלמיד שהיה רואה שהוא מצליח בתורה היה הורגו ע"י מכשפות או ע"י שמות, ולא עוד אלא, שהיה נכנס לבית המדרש והיה רואה נערים יושבים לפני רבן, והיה אומר מה אלו יושבים כאן? מה תועלת להן בלימודם? הלא סופן שלא יצליחו בתורתם, אלא זה יהי אומנותו בנאי, ושל זה נגר, ושל זה חייט. וכיון ששמעו הילדים כן, שלא יצליחו בתורה, היו מניחין לרבן, והלכו לאומנות. עליו הכתוב אומר אל תיתן את פיך להחטיא את בשרך וגומר שחיבל מעשה ידיו של אותו האיש.

(פירוש "קרבן העדה", הרב דוד פרנק, גרמניה המאה ה-18, על תלמוד ירושלמי, מסכת חגיגה, פרק ב' דף ע"ז טור ב')

אחר הציץ וקיצץ בנטיעות מני אחר אלישע בן אבויה שהיה הורג רבי תורה אמרין כל תלמיד דהוה חמי ליה משכח באורית' הוה קטיל ליה ולא עוד אלא דהוה עליל לבית וועדא והוה חמי טליא קומי ספרא והוה אמר מה אילין יתבין עבדין הכא אומנותיה דהן בנאי אומנותיה דהן נגר אומנותיה דהן צייד אומנותיה דהן חייט וכיון דהוון שמעין כן הוון שבקין ליה ואזלין לון. עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגומר שחיבל מעשה ידיו של אותו האיש.

מדיניות של הסללה יוצרת מערכת חינוכית, המנמיכה ציפיות מהתלמידים ויוצרת מנגנון של נבואה המגשימה את עצמה. ה"אחר" (ר' אלישע בן אבויה) אינו מאמין ביכולתם של תלמידים להצליח, אינו מאמין ביכולתם האינטלקטואלית ומעדיף שילמדו מקצוע שימושי. התלמידים מכנימים את המסר של אדם הנחשב לסמכותי "היודע מה טוב בשביל התלמידים" ופועלים על פי המסר המועבר אליהם. התלמוד מלמדנו כי פעולה זו מקבילה לפעולה של הרג, נטילת החירות מתלמידים לפתח את כישוריהם, כמוה כהרג נפשו של התלמיד.

כך הוצגו התלמידים בספר החינוך בישראל, בהוצאת משרד החינוך לרגל חצי יובל להקמת מדינת ישראל, 1973.

נגד בעלי מלאכה המוציאים ילדים זאטוטים מבית-הספר

"בבית ישראל ראיתי שערוריה, שמפני דוחק השעה בני אדם מוציאים את בניהם מבית הספר כבר שית כבר שבע. ומשכירים אותם לאומן, ללמדם מלאכת תאקדשלת (ניפוץ וסריקת צמר) ושאר מלאכות ועדיין אינם יודעין לקרות קרית שמע ולהתפלל. ובמקום שיהיו מתגדלים בין ברכי החכמים לקבוע יראת ה' לבבם נהפוך הוא, שהם גדלים בשטות ופריצות, שכשמגיעים לפרקם פורקים עול מלכות שמים מעליהם, והווי להו קרקפתא דלא מנח תפילין. ועבירה גוררת עבירה עד שיוצא לתרבות רעה, רחמנא ליצלן. וראינו שהאומנים השוכרים אותם הם המחזיקים ביד עוברי עבירה, דלאו עכברא גנב אלא גורא גנב (שלא העכבר גונב, החור גונב). וכל דבר המעמיד אפילו באלף אלפין לא בטיל וכל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בהם.

לכן על זה פקחנו עינינו ולבנו וחוקה חקקנו, וגזירה גזרנו בגזירת עירין פתגמא, ובמימר קדישין מילתא אזדא: שאין לשום אחר מהאלקדשליין ולא משאר בעלי אומנויות, לקחת ילדים ונערים מנוערים מן המצוות, לעשות מלאכתן לא בשכר ולא בחינם. בשום אופן בעולם, מהיום הזה והלאה עד שיתחנכו במצוות ציצית ותפילין. ואז רשאים האומנים לשוחרם, ובתנאי שירגילום ויזהירום ויזרזום ללכת להתפלל עם ציבור.

וכל העובר על דברינו ילכד במצודת החרם ושומע לנו ישכון בטח ושאנו, מפחד רעה ויזכה לראות יום תשועה נאום החתומים, בשליש ראשון לאיר. בשנת וראו כל עמי הארץ, כי שם ה' נקר"א עלי"ך, לפרט האלף הששי ליצירה. פה מתא מכנאסא יכוננה עליון אמן.

וחתום החכם השלם הדיין המצוין הרב הגדול,
כבוד מורנו ורבנו הרב יעקב אבן צור."

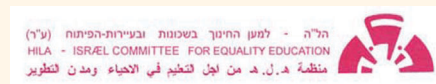
(תקנה ס"ב משנת 1721, נדפסה בספר כרם חמר ובספר התקנות הוצאת בר-אשר, דף 282, 283)

הרב יעקב אבן צור, 1673-1773, נולד בפאס במרוקו. היעב"ץ החל את תפקידו כרב בפאס כסופר בית הדין, וסיים כאב בית דין. כתב תשובות לקהילות רבות שנקבצו בספרו "משפט וצדקה ביעקב".

מי מתעסק??

ארגון הלי"ה פועל מאז 1987 בקרב הורים ותלמידים, ותיקים ועולים, בשכונות, בעירות הפיתוח ובכפרים, במטרה לקדם את רמת הלימודים וההישגים, כמנוף למוביליות חברתית ולצמצום פערים חברתיים-כלכליים. בהלי"ה מאמינים שאחת הדרכים הבטוחות למוביליות חברתית, היא ללא ספק, רכישת תעודת בגרות והשכלה גבוהה. המפתח טמון בצוות מורים מוסמך, בהקמת בתי ספר עיוניים בשכונות ובעירות פיתוח, בסגירת המסלולים המקצועיים שאינם מובילים לבגרות, בהפסקת ההפניות הסיטונאיות למסלולי החינוך המיוחד, בפקוח אינטנסיבי של משרד החינוך על הנעשה בבתי הספר, בשינוי תכני הלימוד, בפיתוח רמת ציפיות גבוהה ואמון ביכולתו של התלמיד.

www.hila-equal-edu.org.il

כשאהיה גדול

מילים: יהונתן גפן

כשאהיה גדול אהיה נגר
ואבנה בתים אבל לא כלוב,
כשאהיה גדול אהיה זמר
ואשיר שיר שמח למי שעצוב.

כשאהיה גדול אהיה רופא
שנותן זריקות לכל מי שכואב,
כשאהיה גדול אהיה אופה
ולחם אפרוס לכל מי שרעב.

כשאהיה גדול אהיה צייר
ואצייר עולם יפה יותר,
כשאהיה גדול אהיה נגר
שעושה שולחן וכיסא ופסנתר.

כשאהיה גדול אהיה מלח
ואשיט אוניות בלב ים גואה.
כשאהיה גדול
כשאהיה גדול,
קודם שאהיה גדול,
ואחר כך נראה.

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

משכנתאות והזכות לדור

הזכות לדור היא אחת הזכויות החברתיות הבסיסיות, המאפשרות לאדם חיים בכבוד. בעלות על דירה היא נכס רב-דורי, המשמש עוגן למשפחות השרויות במצוקה כלכלית. במשך רוב שנות קיומה סייעה מדינת ישראל ברכישת דירות לזוגות צעירים ובתשלום שכר דירה למחוסרי דור. בשנים האחרונות קיימת שחיקה של מדיניות זאת ע"י קיצוץ הולך ומתמיד בסיוע בשכר דירה, הפסקת בנייה לדור ציבורי, והסרת ההגנה על נפגעי משכנתאות. בכל שנה, מוצאים עצמם, כ-2000 משפחות, חסרי דור כתוצאה מצוי פינוי של הבנקים.

מצד אחד: אין ברירה אלא להוציאם מביתם, משלא עמדו בהתחייבותם הכספית.

מצד שני: אי אפשר להשאירם חסרי קורת גג.

מי יפתור את בעיית הדור של הזוגות הצעירים?

"כיום, הרוב המכריע של הזוגות הצעירים בישראל אינו מסוגל לרכוש דירה ללא עזרה ממשלתית. עזרה זו ניתנת באמצעות משכנתאות מסובסדות, מענקים ועוד. על אף העזרה הזאת, עדיין דרושות משכנתאות "משלימות" מהבנקים המסחריים, שעלותם מטילה על הרוכשים נטל כלכלי כבד לתקופה ארוכה. מצוקת הזוגות הצעירים נובעת בעיקר משלוש תכונות של שוק הדור בישראל:

מחיר הדירות גבוה מאוד בהשוואה להכנסה. הדירה הממוצעת בישראל עולה היום פי שמונה מההכנסה השנתית של משק הבית הממוצע, לעומת יחס של 5:1 בשווייץ או של 3:1 בארה"ב.

בחברה הישראלית, רכישת דירה היא הצורה הנורמטיבית של דור. אין בנייה של דירות להשכרה על ידי המגזר הפרטי. השיכון הציבורי מוגבל לרובד החלש ביותר...

הריבית של המשכנתאות גבוהה והיא מגדילה את נטל המימון על כל מי שרוכש דירה בהשוואה למדינות אחרות בעולם.

מאז קום המדינה התערבו ממשלות ישראל בשוק הדור, בין היתר על ידי מתן משכנתאות מסובסדות לקבוצות נזקקות, עולים חדשים, משפחות חד-הוריות וזוגות צעירים. במשך השנים, עם תהליך ההפרטה והצמצום בתוכניות הרווחה, הלך וקטן תפקיד המדינה בשוק הדור ולאחרונה גם במתן משכנתאות לזכאים. כוונתו של משרד האוצר להקטין את העזרה הניתנת היום לזכאים, תקטין בהכרח את מספר הזוגות שיזכו בהלוואות לזכאים ואז תרע את התנאים שיוצעו להם. כתוצאה מכך יגדל הצורך בהלוואות משלימות ממקורות מסחריים ובמימון ממקורות חלופיים, לדוגמה, הלוואות מקרובים. כדי לרכוש דירה, יצטרכו הזוגות הצעירים לשלם ריבית גבוהה יותר מזו הנהוגה היום ולהחזיר את ההלוואה תוך זמן קצר יותר. החשש הוא כי אחוז ניכר של זוגות צעירים יתקשו לרכוש דירה בעתיד הנראה לעין ויהיה עליהם למצוא פתרון חלופי, כגון שכירות חופשית, מגורים אצל ההורים, או דחייה של הקמת משק הבית. ... בשנת 1994 היו המשכנתאות הממשלתיות 38% מסך האשראי לדור. עד 1997 ירד משקלן לשיעור של 25% מסך האשראי לדור.

(פרופסור אליה ורצברגר, התוכנית למדיניות ציבורית, אוניברסיטת תל-אביב, דצמבר 2001 מתוך אתר מכון אדוה)

מספר נתונים:

■ מידי שנה נמכרים בתיים של כ- 2000 לווים שלא עמדו בהחזרי המשכנתא.

■ ברבעון הראשון של שנת 2005 גדל מספר הפניות בנושא משכנתאות ופניוים לעמותת "ידיד" בכ- 90% מהתקופה המקבילה אשתקד.

■ בשנת 1994 היו המשכנתאות הממשלתיות 38% מסך האשראי לדור. עד 1997 ירד משקלן לשיעור של 25% מסך האשראי לדור.

לא תבוא אל ביתו

כִּי תֵשֶׁה בִּרְעֶךָ, מִשָּׂאת מְאוֹמָה לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֲבֹטוֹ. בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אִתָּה נֹשֶׂה בּוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבֹט הַחוּצָה. וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשָּׁכַב בְּעֵבְטוֹ. הֵשֵׁב תִּשְׁיֵב לוֹ אֶת הָעֲבֹט כָּבֹא הַשָּׁמֶשׁ, וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִרְכֶּךָ, וְלֹךְ תִּהְיֶה צְדָקָה, לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ.

(דברים, פרק כ"ד, פסוק 10-14)

עבוט - משכון, חפץ שהמלווה לוקח מהלווה כערבות לחובו שיפרע במועד (מילון אבן שושן)

מתוך פסק דין בעניין החזרת חוב משכנתא (13.6.2002)

בית המשפט המחוזי בתל-אביב יפו בפני כב' השופטת ד"ר דרורה פלפל

מהות הבקשה: זו בקשה לביטול מימוש משכנתא ולמחיקת ערב משטר משכון. הבקשה הוגשה ע"י המבקשת בעצמה לבימ"ש השלום, והועברה לבימ"ש זה.

עובדות רלוונטיות: המבקשת הינה בת 71, גרושה, המתגוררת בדירה קטנה בת שני חדרים ברחוב ז'בוטינסקי 125 ב' ברמת גן. (להלן: "הדירה"). הכנסתה החודשית מסתכמת ב-1,500 ₪ קצבת ביטוח לאומי וכ-1,000 ₪ נוספים פרי עמלה מעבודתה במשרה חלקית כמרכזנית "בבית הרופאים". המשיבה היא חברה בע"מ, שעיסוקה במתן הלוואות חוץ בנקאיות.

מתוך פסק הדין: "כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבוא אל ביתו לעבט עבטו. בחוץ תעמוד. השב תשיב לו את העבט כבוא השמש ושכב בשלמתי וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך. לא תעשוק שכיר עני ואביון מאחריך או מגרך אשר בארצך בשערך". בעוד שבמדינת ישראל ההלוואה בריבית מהווה כלי מרכזי וחיוני לקיומו של שוק עסקי בריא ומודרני הרי שערכיו של ספר דברים הם גם ערכינו כיום. אין ההלוואה מהווה אמצעי לעושק ואין שיעבוד נכס מהווה שעבודו של אדם. חובו של הלווה יחושב מחדש בהתאם לחוזה ההלוואה כשהוא נטול התניות המקפחות הנ"ל, ועפ"י חוק הלוואות חוץ. כל צד ישא בהוצאותיו.

השופטת קובעת, על פי ספר דברים, ערך מוסרי האוסר לקבל מציאות בה בני אדם יהיו חסרי קורת גג.

לא להיות בעל בית, להיות ללא מרחב פנימי. פירושו לא להיות מסוגל לקיים קשר אמיתי עם הזולת. להיות זר לעצמך ולזולת.

(עמנואל לוינס, "תשע קריאות תלמודיות" יהדות ומהפכה, עמוד 131)

אדם ללא קורת גג לפי לוינס אינו מורחק ומנוודה רק מביתו הוא מורחק מעצמו וכך מכלל החברה, שכן בהיותו חסר בית ומרחב הוא חסר גם את היכולת ליצור קשרים עם סביבתו. הפגיעה בזכות לקורת גג הינה גם פגיעה בכבוד האדם. בתשובת המדינה לעתירת הארגונים החברתיים נגד הקיצוץ בקצבאות נאמרו דברים המנוגדים לרוח דבריו של לוינס, שכן הוא מדבר על היות האדם "בעל בית" כערך חברתי לעומת תשובת המדינה (להלן) בה קיימת הסתפקות עם היות אדם בעל קורת גג:

עמדת המשיבים הינה, כי הזכות לכבוד צרה מלהכיל את כל הפגיעות האפשריות בתנאי המחיה למיניהם. לטעמנו, רק פגיעה בתנאי הקיום האנושי המינימאלי, באופן הפוגע באנושיותו של האדם עקב האילוץ להיות חיים בתנאים חומריים משפילים, פוגעת בזכות החוקתית לכבוד. כך למשל, פגיעה בתנאי השיכון אינה מהווה, ככלל, פגיעה בכבוד אלא רק פגיעה המביאה אדם להיות ללא קורת גג. בנוסף, לא כל הפחתה בתשלומי העברה הינה פגיעה בכבוד, אלא רק הפחתה ההופכת אדם לרעב או חסר כסות.

(תשובת המדינה נגד הקיצוץ בקצבאות הבטחת הכנסה, האגודה לזכויות האזרח, 16.2.04)

עמנואל לוינס, 1995-1906, פילוסוף יהודי צרפתי. נולד בקובנו, ליטא. משנתו של לוינס מציגה את ה"אחר", כלומר השונה המוחלט האלוהי, כמי שמעורר את האדם. ה"פנים" של האדם האחר מהווים קריאה לפעולה ולהתכוונות מוסרית.

דירה לחסרי דיור

"עוד יורונו רבותינו בזאת העיר בעצמה בני העיר היהודים הדירים בה הם קרוב לת"ק (500) בעלי בתים והם עשירים ואין להם בית אכסניה לארחי ופרחי העוברים ושבים כדי שיתאכסנו שם לבד זה שהבית הכנסת של נשים שהוא קטן מהכיל שם מתארחים ואין להם שם שום הכנה לא אפיה ולא בישול לא מיטה ולא שולחן ולא מנורה ויורדים בו גשמים עד שאותו העני שמתעכב ומתאחר בעיר על הרוב נוטה לחולי ורוב האורחים אשר החלו מתו לסיבה שאין להם שום צידה והכנה ויהי היום קם הבעל תורה מרביץ תורה בקהילות ואמר לחברת קברים של הקהילה... מה אתם נרפים החזיקו במצוה זאת ועשו הקדש בזה האופן שתבנו שלשה בתים בית אכסניא לעוברים ושבים עניים ובעלי תורה ועליה גדולה על גבי הבתים שיתקבצו שם תלמידי חכמים ומלמדים שלומדים עימהם בני העניים והיתומים

... ומצאו ג' בתים כמעט הרוסים ועמדו וניתצו אותם ובנו ג' בתים ... ורובם מסכימים לפרוע ולסייע בכל, מכל ובני קהל אחד אומרים מה לנו לסייע בזה להשלים מה שיצטרך לבנין ההקדש הן שיסייעו בני הקהל האחר ועל הכל שיתחייבו כל הקהילות לגמור מצוה זו כי שמא שאר הקהילות גם כן יחזרו לאחר בראותם בני הקהל הזה שנמנעים מלסייע ומאת ה' תהי משכורתכם שלמה."

(שו"ת מהרשד"ם, חלק או"ח, סימן כ')

ר' שמואל די מדינה, 1506-1589, המרשד"ם מגדולי חכמי ישראל בטורקיה במאה השש-עשרה. עמד בראש קהל, בראש ישיבה ובראש בית דין. איש הלכה מובהק שלא עסק בקבלה ובפילוסופיה. כרבנים אחרים בשאלוניקי.

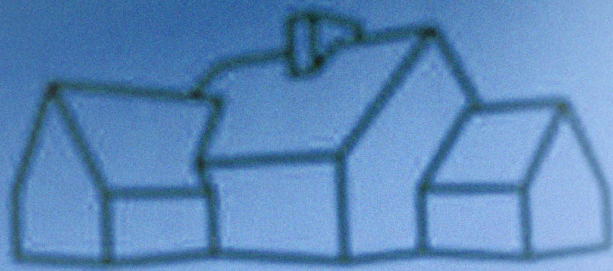
מי מתעסק??

הארגון לזכויות הדיור

מטרות הארגון: להבטיח דיור הולם מינימאלי לכל אזרחי המדינה; למצוא פתרונות פרטניים לאנשים המצויים במצוקת דיור ולקדם פתרונות ארוכי טווח באמצעות חקיקה ושינוי סדרי העדיפויות בתחום.

www.diur.org

בן בלי בית

מילים: אבי קורן

על ספסל שם בשדרה
יושב אדם שואל אל רע

על ספסל שם בשדרה
שם הוא נרדם והוא לבד
קבצן, בן בלי שם בן בלי בית
יושב בגשמים בחום הקיץ

אנא ילך אנא יפנה
מה יעשה

אנא ילך אנא יפנה
מה יעשה

על ספסל שם בשדרה
ניעור אדם כשבוקר בא
על ספסל שם בשדרה
חרש הוא קם ללא סיבה
קבצן, בן בלי שם בן בלי בית
ספסל בשדרה הוא לא הבית

על ספסל שם בשדרה
יושב אדם שואל אל רע
על ספסל שם בשדרה
שם הוא נרדם והוא לבד
קבצן בן בלי שם בן בלי בית
יושב בגשמים בחום הקיץ.

אנא ילך אנא יפנה
מה יעשה

אנא ילך אנא יפנה
מה יעשה.

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

זכויות העני ותיחום המרחב

תנאי החיים של קבוצות וקהילות נקבעים במידה רבה ע"י מדיניות חלוקת משאבי הקרקע, תיכנון והעדר תיכנון. כאשר תיכנון נעשה באופן בלתי שוויוני הוא עלול לפגוע בחלוקת משאבים צודקת, בזכות לרמת חיים מספקת, ולרמה הולמת של תשתיות. תיכנון נתפס כמעשה שלטוני המוכתב מלמעלה ומגדיר מציאות מרחבית לפרט ולקהילה. דווקא בשל כך, חשוב להדגיש כי לאזרחי המדינה ותושביה עומדות זכויות בתחום ההליכים התכנוניים, וכי הם עלולים להיפגע מתיכנון מרחבי המתעלם מצרכיהם.

מצד אחד: מדיניות תיכנון שוויונית עלולה לפגוע בחירות קבוצות ובביטחונם האישי.
מצד שני: זכויות תכנון נותנות הגנה על זכויות חברתיות וקיום בכבוד לפרט ולקבוצה.

גדרות, חומות וצדק חברתי

"... בין ישובים סמוכים, בין שכונות בתוך הערים ואפילו בין רובעים, מתרוממות חומות שסוגרות אוכלוסיה אחת מפני השנייה, מרימות חיץ פסי ביניהן כמו מצהירות: אין לנו עניין משותף אין לנו גורל משותף אין בינינו ולא כלום.

גידור, או תיחום המרחב, הינו מהלך תודעתי, תרבותי תכנוני וכוחני. התיחום מסמן גבולות במרחב שיכולים להיות גלויים או סמויים, סמליים או ממשיים, ויוצר הבחנה, הבדלה והפרדה בין דבר אחד למשנהו, בין אני ואתה, בין אנחנו והם. לעיתים זו הפרדה דינאמית, כזו שטומנת בחובה את אפשרות ההתחברות מחדש, את המעבר והחצייה, ולעיתים זו הפרדה סטטית ומקובעת. האופנים השונים בעזרתם נעשה התיחום במרחב - אם ע"י כביש או פארק, ואם ע"י גדר או חומה - מבטאים את סוג ההפרדה ומשפיעים על אופייה. המכניזם החברתי על פיו היא נקבעת - בהסכמה או בכפייה יבטא ויקבע את רמת הקונפליקט בין הקבוצות המופרדות.

הגדרות והחומות לא רק שאינן מביאות פתרון למצבי הקונפליקט, הן מעצימות אותם. בהיותן אלמנטים פיזיים בנויים בשטח, אשר מבטאים אינטרסים של צד אחד ויחסי כוח בלתי שוויוניים, הן מהוות תזכורת יומיומית למצב זה וגורמות לפגיעות מהותיות בזכויות תכנון, זכויות האדם וצדק סביבתי. הפגיעות נוצרות הן על רקע הכפייה בעצם ההחלטה והיוזמה החד צדדית המובילה להקמת החומה, והן כתוצאה מהיבטים תכנוניים כגון מיקומה, ממדיה, וכו' והיבטים של חלוקה בלתי ראויה של עלויות מול תועלת סביבתיות בין האוכלוסיות השותפות למרחב המחיה, נוכח מיקומה ואופייה של הגדר או החומה...

בשנים האחרונות מתרבות היוזמות מצד קבוצות אוכלוסיה חזקות בישראל לבניית גדרות וחומות בין שכונות המתאפיינות בפער כלכלי קיצוני ביניהן, ובשוני תרבותי, דתי ולאומי. קיימות כיום שתי חומות כאלו בארץ: ברמלה, בין שכונת ג'ואריש לשכונת יפה נוף גני דן, (שהוקמה בסוף שנות התשעים), וחומת העפר שהוקמה בשנה האחרונה, בין ג'יסר א-זרקא לקיסריה. החומה השלישית, הנבנית כיום היא זו המתוכננת לחצוץ בין שכונת פרדס שניר בלוד למושב ניר צבי... תושבי מושב שניר מעוניינים למנוע כניסה של צעירים מהשכונה לגן הציבורי או לבריכה של המושב. העובדה שבפרדס שניר אין לא גינה ולא בריכה אינה מהווה מבחינת ניר צבי עילה ובוודאי שלא הצדקה לבוא אליהם. הם נקטו ביוזמה של בניית קיר הפרדה בגובה 3-4 מטרים ובאורך של 1.5 ק"מ בינם לבין שכונת פרדס שניר. הקמתה של חומת ההפרדה מהווה מעשה משפיל, אשר יוסיף נדבך להדרתה של אוכלוסיית פרדס שניר, אשר מזה מספר עשורים מהווה מושא לאפליה תכנונית ומוניציפלית."

(יעל פדן ושולי הרטמן נייר עמדה - עמותת במקום)

מספר נתונים:

- כ-78% מהרשויות היהודיות שאינן ערי פיתוח, משתייכות לאשכולות החברתיים-כלכליים העליונים.
- כ-92% מהרשויות הערביות וכ-64% מערי הפיתוח משתייכות לאשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים.

ככה לא בונים חומה.

משנה: (בני החצר) כופין אותו (את כל אחד מבני החצר) לבנות (יחד עמם) בית שער ודלת לחצר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל החצרות ראויות לבית שער... גמרא: האם לומר שבית שער דבר טוב הוא? והרי אותו חסיד, שהיה רגיל, שאליהו היה מדבר איתו, עשה בית שער ושוב לא היה מדבר איתו, (משום שעל ידי כך היה גורם שהעניים לא יוכלו להיכנס, ומשיבים) אין זה קשה, זה מבפנים בתוך החצר (ואז יכול העני להגיע עד פתח החצר) זה מבחוץ (וחוסם לעני את הגישה לפתח החצר) ואם תרצה לומר זה וזה מבחוץ, ולא קשה, זה שיש לו דלת, זה שאין לו דלת. אם תרצה לומר זה וזה שיש לו דלת, ולא קשה, זה שיש לו מפתח, זה שאין לו מפתח. אם תרצה לומר, זה וזה שיש לו מפתח, ולא קשה, זה המפתח שלו מבפנים (ואין העני יכול לפתוח) וזה שהמפתח שלו מבחוץ:

(עפ"י פרוש הרב שטיינזלץ לתלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, פרק ז' ע"ב)

משנה כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל החצרות ראויות לבית שער. ...

גמרא למימרא דבית שער מעליותא היא? והא ההוא חסידא דהוה רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה עבד בית שער ותו לא משתעי בהדיה לא קשיא הא מגואי הא מבראי ואי בעית אימא הא והא מבראי ולא קשיא הא דאית ליה דלת הא דלית ליה דלת אבע"א הא והא דאית ליה דלת ולא קשיא הא דאית ליה פותחת הא דלית ליה פותחת אי בעית אימא הא והא דאית ליה פותחת ולא קשיא הא דפותחת ידיה מגואי הא דפותחת ידיה מבראי.

הגמרא מציגה מקרה של הפרת זכויות דרך תיחום המרחב. בניית בית השער מנעה מעניים להגיע לפתח החצר. כתגובה למעשה זה, אליהו הנביא מפסיק לדבר עם אותו בונה בית שער. פגיעה בזכויות העני, דרך תיחום המרחב מהווה פגם מוסרי, ולכן אליהו בוחר להתנכר לאותו אדם. הדיון בהמשך מלמד אותנו שגם במקרים בהם קיים צורך בבניית בית שער, לצרכי בטחון או פרטיות, חייבים לתכנן כך שזכויות החלשים אינן נפגעות.

ככה לא בונים חברה.

וַעֲמַק סִפּוֹת אֶמְדָּד (תהילים פרק ס', פס' 8), מהו עמק סוכות זו סוכתה של סדום שהיתה מסוככת בשבעה אילנות שהן מסוככות זו על גב זו גפן תאנה ורמון ואפרסק ושקדים ואגוז ותמרים על גביהם. (ילקוט שמעוני תורה, פרשת אמור, רמז תרנ"ג)

ר' נתנאל אומר אנשי סדום לא חסו על כבוד קונם לשבור אוכל לאורח ולגר אלא סבבו את כל האילנות למעלה מפירותיהם, כדי שלא יהיו מסורין אפילו לעוף השמים, שנאמר נתיב לא ידעו עיט. (פרקי דרבי אליעזר - פרק כה)

סוכתה של סדום מהווה סמל לחברה מתנכרת היוצרת חומות בינה לבין שאר החברה ובפרט כלפי החלשים בתוכה. סדום מתכוננת כך שאפילו עוף השמים אינו יכול להביט לתוכה של העיר. חומותיהם של קבוצות חזקות באות על חשבון הציבור הנדחק לשולי החברה.

עֲשִׂיר וָרֶשׁ נִפְגָּשׁוּ עֲשֵׂה כָלָם ה':

(משלי פרק כ"ב פס' 2)

"עשיר ורש נפגשו - ולבאר כי העושר אינו נחסר מאד, אמר כי כבר יקרה בעשיר ורש שיפגשו זה את זה, כאילו תאמר שהעשיר ירד מעט מעושרו והרש יעלה ויקנה העושר מעט מעט, עד שיקרה מזה שיהיו שווים בקניינים, לפי שהשם יתברך עושה זה עני וזה עשיר או ירצה בזה שהעשיר והרש נפגשו, שלא יוכל לחיות זה בלא זה. והמשל שאם היו כל האנשים עשירים לא ימצא איש עושה מלאכה מהמלאכות המעשיות ויפסד היישוב, ואם היו כולם עניים לא יוכלו להתפרנס זה מזה, ולזה הוא מבואר כי השם יתברך עושה קצת האנשים עשירים וקצתם עניים כדי שיתקיים המציאות ויהיה אמרו עשיר ורש נפגשו כאמרו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו."

(פירוש רלב"ג לספר משלי)

רלב"ג - רבי לוי בן גרשום (1288-1344). איש מדע, פרשן המקרא, רופא, מתמטיקאי, ומחשובי הפילוסופים היהודיים, פעל בפרובנס, חבל ארץ בדרום צרפת.

מי מתעסק?

במקום - מתכננים למען זכויות תכנון. חברי הארגון שמו להם למטרה לחזק את הקשר בין זכויות האדם ומערכות התכנון במדינת ישראל. במקום, כגוף מקצועי, חותרת למימוש הזכות לשוויון ולצדק חברתי, בנושאי תכנון ופיתוח ובהקצאת משאבי קרקע, ומסייעת לקהילות המצויות בעמדת נחיתות מקצועית, כלכלית או אזרחית לממש את זכויותיהן. במקום פועלת בשלושה ערוצים עיקריים להגשמת מטרותיה: פעילות תכנונית-קהילתית, פעילות חינוכית, ופעילות ציבורית.

www.bimkom.org

מעלה אבק

מילים: קובי אוז

"זה לא מרשים", חשבו אישים בממשלה,
"יש חלקים ריקים על המפה
ושם למטה חסרה עוד נקודה"
החשובים הורידו פקודה:

"נבנה כאן עיר וגם נביא קצת אנשים
שימלאו בחייהם את הבתים החדשים.
זה טוב, הרבה ניקוד על המפה,
ובעיתון הרי הבטיחו חשיפה."

כך ציוו שרים בכירים בקול רדום,
ורצו לטפל במצבי הירום.
עסקן זוטר עשה את המרחק
כדי לברך ישוב חדש שמו "מעלה אבק".

במעלה אבק בערב
נאספים בצד הדרך,
זוכרים חלום
של נשכחים,
אחוה של נידחים.

מתחו כאן כביש שחור וצר
חוצה עמוק את המדבר.
בקצה הכביש בנו בתים
כמו זרקו קופסאות של גפרורים.

בתי קפה עם שיכורים,
ואנשים בבית מתבצרים,
וכאן כולם חולמים על יום
בו יעברו את הכביש משום מקום.

במעלה אבק בערב
נאספים בצד הדרך,
זוכרים חלום
של נשכחים,
אחוה של נידחים.

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

ייצוג משפטי לחסרי הגנה

ניטרליות היא עקרון מכונן של מערכת המשפט. לעיתים תכופות המשפט מוטא באופן מובנה לטובת הצד החזק, מי שיש בידו כח פוליטי, כלכלי, חברתי, נהנה לעיתים מהזכויות, שמעניקה המערכת המשפטית והוא חסין יותר מפני פגיעתו.

מצד אחד: מערכת המשפט מקפידה על שוויון ופועלת ע"פ עקרון "מבחן בוזגלו".

מצד שני: בלי כסף אין ייצוג הולם: לא כתובע, לא כנתבע.

זרים בהיכל הצדק

מאמרו של יובל אלבשן פותח בחמישה סיפורים של מי שעמדו למשפט ונמצאו נאשמים או שנדחו בבית המשפט: איגור בן 22 שנתפס על גניבת אוכל ובמשפטו אמר: "אין לי אוכל ולא רציתי לבקש מההורים, שנמצאים במצוקה קשה מאוד". אליקו שעתירתו לדיור ציבורי כבן ממשיך נדחתה בבג"ץ. תמר, אשה מוכה וגרושה שהתקשתה לפרנס את שמונת ילדיה. לאחר חובות לחברת המים והחשמל גזר עליה בית המשפט שלושה חודשי מאסר בפועל. נדיה שמאז עלייתה לארץ, לא מצאה עבודה. כשנגמרו כספה ובלית ברירה, היא פנתה לעבוד במכון ליווי. בעקבות זאת הוצאו ילדיה מביתה. וונקוי, מהגר עבודה מסין, שגורש לאחר ששילם 5,000 דולר למעבידו שהיה חייב לו 500 דולר עבור עבודתו. המשפט נערך באמצעות מתורגמן ולנאשם היה נדמה שהשופטת אינה מבינה את טענותיו. לאחר תיאור הסיפורים באופן מפורט כותב אלבשן את הדברים הבאים:

"יהיו שיאמרו כי אין כל פגם במקרים שפורטו לעיל. המערכת נהגה כפי שראוי שתנהג. היא הענישה את מי שעבר על חוקיה... אבל כל מי שבא בשערי מערכת המשפט יודע שבמקרים אחרים, רבים אפילו, חורגת המערכת מהכללים הכתובים, מהאות הכתובה, לפעמים גם באופן מאולץ, כדי לקבל תוצאה שנראתה למכריע צודקת יותר. היו שופטים שקראו לזה "לפנים משורת הדין". היו שכינו זאת "רחמי בית המשפט" והיו מקרים חסרי הגדרה שבהם פשוט שונתה ההלכה ושונה הנוהג המשפטי כדי לעשות צדק במקרה הפרטי. מדוע, אם כך, נמנעה מערכת המשפט בכל המקרים שתוארו לעיל וברבים אחרים מלעשות כן? איפה רחמי בית המשפט המוכרים כל כך מפרשות רבות אחרות?

לא מעט תשובות ניתנו במענה לשאלת יסוד זו. מקובל לומר שמחסור במשאבים, בעיקר של כסף, מקשה על קבלת ייצוג נאות, מה שעומד בעוכרי העניים שניגשים לפני כס השופטים. אחרים מסבירים זאת בעומס הבלתי נסבל על מערכת המשפט, המקשה לעשות צדק בכל מקרה ומקרה, כאשר טבעם של החיים הוא שהמקרים ה"קטנים" מועדים יותר ליפול בשיעורי שגיאות אלה מאשר מקרים סבוכים יותר. יש הסבורים כי המערכת מלכתחילה לא נועדה לפתור בעיות מסוג זה, בעיות הנתפסות כקשורות לעוני, ולכן הפגם אינו במערכת אלא בפנייה אליה. המקרים של נדיה, איגור ותמר מלמדים על כישלונה של החברה, וכאשר זה מתגלגל לבתי המשפט זה כבר מאוחר מדי. רבים רואים את הבעיה בכך שאותן אוכלוסיות מודרות מהשלב המקדמי של קביעת הנורמות, שכן קולן אינו נשמע בהליכי החקיקה. לכן, בשלב היישום, שמתקיים באולמות בתי המשפט על פי רוב, הן נמצאות בעמדת פתיחה נחותה.

לכל אלה אבקש להוסיף הסבר נוסף. הסבר הנובע מזרותם של הנאשמים המוחלשים בקרב קהל הבאים בשערי בתי המשפט: זרות המתבטאת בשפה שונה, בתרבות שונה, בתפיסת מציאות שונה ובהתנהגות שונה. זרות זו הופכת אותם ל"שונים". אם תרצו, צירוף פרצופיהם של אליקו, וונקוי, תמר, נדיה ואיגור מרכיב את קלסתרוננו של ה"אחר" בבית המשפט. זה שניתנת לו דריסת רגל מתוקף העיקרון של שוויון בפני החוק, אבל חיש מהר הוא מגורש מהאכסניה המכובדת אל חיי האחרים."

(יובל אלבשן, "כנים", 2003)

מספר נתונים:

■ כרבע עד שליש מן הנאשמים בבתי משפט השלום מיוצגים באופן פרטי. יתר הנאשמים מיוצגים ע"י הסגוריה הציבורית או שאינם מיוצגים כלל.

■ נאשם בעל משפחה של 3 נפשות, שהכנסתה החודשית עולה על 4,666 ₪ אינו זכאי לייצוג ע"י הסגוריה הציבורית.

אילמים במשפט

פֶּתַח פִּיךָ לְאֵלִים; אֶל דִּין, כָּל בְּנֵי תְּלוּף. פֶּתַח פִּיךָ שֹׁפֵט צֶדֶק; וְדִין, עֲנִי וְאֶבְיוֹן.
(משלי, ל"א 8-9)

רב הונא משידע שיש זכות לאדם בדין ולא יכול לייצג עצמו היה מדבר בשמו.
על שם "פתח פיך לאילים".
(תלמוד ירושלמי, דף י"ז, עמוד ב', פרק ג' הלכה ח')

רב הונא כד הוה ידע זכו לבר נש בדינא ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה על שם פתח פיך לאילים.

ראה הדיין זכות לאחד מהם, ובעל דין מבקש לאומרו ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל עצמו בטענות אמת, ומפני החימה והכעס נסתלקה ממנו, או נשתבש מפני הסכלות, הרי זה מותר לסעדו ולהבינו תחילת הדבר, משום פתח פיך לאילים; וצריך להתיישב בדבר זה הרבה כדי שלא יהיה כעורכי הדיינים".
(שולחן ערוך, חושן משפט י"ז, ט')

לא בכדי בוחר משלי את המונח אילמות, שכן, מערכת המשפט מכילה לעיתים מחסומים סמויים או גלויים המקשים על מיצוי זכויותיהן של קבוצות אשר קולן והוויית חייהן אינם נשמעים. בחיי היום יום אנו נזקקים למתווכים שיחברו בינינו לבין המשפט, שיעזרו להתגונן מפניו ויסייעו לנצל את הזכויות שהוא נותן. רב הונא מצמצם את הפערים בין מי שנהנים מהגנת המשפט ומי שאינם זוכים לה בהענקת ייצוג משפטי.

ריב אלמנה לא יבוא אליהם

אחד המחסומים העומדים בפני אוכלוסיות מוחלשות בנגישות למשפט קשורה לניסיון האישי אל מול מערכות חברתיות. אנשים שלא מקבלים מענה הולם בלשכות רווחה ובמשרדים ממשלתיים אחרים, מאבדים את אמונם במוסדות המדינה וביכולת שלהם להשפיע על ההחלטות. תופעה זאת ניתן לראות במקורות הבאים:

שְׂרִיף סוֹרָרִים וְתַבְרִי גִנְבִּים כָּלוּ אֶהָב שְׁחָד וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא יִשְׁפּוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא יָבוֹא אֲלֵיהֶם.
(ישעיה, פרק א', פסוק 23)

"ורִיב אֶלְמָנָה לֹא יָבוֹא אֲלֵיהֶם" - האלמנה באה לצעוק, והיתום יוצא, וזו פוגעת בו ושואלתו: "מה הועלת בצעקתך לפני השופט?" והוא אומר: "כל היום הזה יגעתי לו במלאכה וסופו לא הועלתי", וזו חוזרת לאחוריה ואומרת: "ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כל שכן" - הוי יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבוא.

(רש"י, ר' שלמה יצחקי)

על התעלום ממשפט יתום ואלמנה

"משפט יתום ואלמנה אינו רק מצווה, אלא הוא חובה שיש בצדה עונש חמור על הדיינים ועל כל העם, וכן אומר ה' אלוהי המשפט מפי נביאו: "יתום לא ישפוט, וריב אלמנה לא יבוא אליהם, לכן נאם האדון ה' צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי"

מקרא מפורש זה מאלף ומוכיח, שהמשתמטים מדין יתום ואלמנה ומתעלמים מסבלם ועושקם, הם צרים ואויבים של אלוהי המשפט, באותה המידה של מעוותי המשפט אוהבי שוחד ורודפי שלמונים. מצווה אנושית זאת שהיא ממצוות השכליות לא רק לישראל נאמרה, אלא לכל אדם ולכל עם נאמרה, שכולם עתידים ליתן את הדין לפני אבי יתומים ודיין אלמנות ה' במעון קדשו, על התעלום ממשפט יתום וריב אלמנה."

(הרב בן ציון ח"י עוזיאל, שערי עוזיאל, דיני יתום ואלמנה, ב', עמ' י"ב-י"ד)

הרב בן ציון ח"י עוזיאל (1880-1953) הרב הראשי הספרדי (הראשון לציון). נבחר גם למועצת העם הזמנית של ישראל, הועד הלאומי. נקרא פעמים רבות לייצג את הקהילה היהודית באו"ם. כתב בהרחבה על נושאי דת, קהילה ועניינים לאומיים כמו גם על פילוסופיה יהודית. בין כתביו "משפטי עוזיאל".

"עד שאברר דברים לגופם, רואה אני צורך לסלק מכשול שהערים על דרכי בא כוח המשיבים: גם הוא כנראה חש באהדה אשר המערערים זוכים וראויים לה במצבם הקשה, והוא מזהיר אותנו אזהרה חמורה, "ודל לא תהדר בריבו" ... סהדי במרומים שלא אהדר ולא אצדיק שום דל בריבו אלא אם כן אמצא לו צד זכות בדין: הא דכתיב, "לא תטה משפט אביוןך" לא תטה עליו את הדין לפסוק על רשע כשר ועל כשר רשע... ..וכן סהדי במרומים שלא אשא פני דל כדי שיוכל להתפרנס "בנקיות" ולא אני, ולא העשיר יריבו, נצטרך לפרנסו... אבל מודה אני ומתוודה שלא אנוח ולא אשקוט מלחפש לדלים ולעשוקים ולנדכאים צד זכות בדין, ולא אאמין לאומרים לי, אל תיגע כי לא תמצא. ואם מצפה בא כוח המשיבים למקרא מפורש שיזהירני גם על זאת, הרי הוא לפניו: "עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה, שפטו דל ויתום, עני ורש הצדיקו, פלטו דל ואביון, מיד רשעים הצילו"..."

(מתוך דברי שופט בית משפט העליון חיים כהן באחד הערעורים האזרחיים: ע"א 409/78 גולן נ' פרקש, פ"ד לד(1) 813.)

מי מתעסק??

תכנית "שכר מצווה" מטעם לשכת עורכי הדין מעניקה, סיוע משפטי בהתנדבות למעוטי אמצעים (פרו בוני). הסיוע המשפטי במסגרת התכנית ניתן בתחומים אזרחיים בלבד. ייצוג משפטי ניתן בהתאם לזכאות עפ"י הקריטריונים שקבעה לשכת עוה"ד.

<http://www.israelbar.org.il/article.asp?catID=2436>

מאחורי החומה מיכאל מחפוד פטישי

מאחורי החומה

על התאים

חודר הקור

יש שם נפש

כה חומה

והלב בלי אור

אסיר בוכה

ודמעתו

נספגת בעד הקיר

שוב נלחם

על שחרורו

מבית מאסרו

"בצדק אחזה פניך" - שיערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

אלימות נגד נשים

כמעט לא חולף יום ללא דיווחים על אלימות כלפי נשים. הן מוכות ונרצחות, ומקלטי הנשים מלאים עד אפס מקום, ומספרם אינו מספיק למלא את הצרכים. האלימות גוברת, וגילוייה אינם פוסחים על אף שכבה באוכלוסייה.

מצד אחד: הכאת נשים היא חלק מהאלימות הכוללת, לאו דווקא כלפי נשים.

מצד שני: הכאת נשים נובעת מהשליטה הממוסדת של גברים על נשים.

שליטה ואלימות: הכאת נשים בישראל

"הכאה וצורות אחרות של אלימות מצד בעלים נגד נשותיהם הן תופעות חברתיות בעלות היסטוריה ארוכה שנמצאו בתרבויות רבות ושונות. מקורה של האלימות נגד נשים במעמדה הנמוך של האשה במרבית החברות המוכרות לנו. זוהי נחיתות הממוסדת ומונצחת במוסד המשפחה, במוסדות החינוך ובמוסדות החוק... השימוש באלימות מצד הבעל כלפי אשתו מעוגן באותם המוסדות וההסדרים החברתיים הגורמים לאי-השוויון בין הבעל והאשה. המשפחה, כמו המדינה, מושתתת על כוח. הכוח של הבעל הוא תלת-מימדי: הוא החזק ביותר בגופו; הוא חונך להשתמש בכוחו; והוא גם יכול להרשות לעצמו להשתמש בכוחו עקב היותו בעל המעמד הגבוה ביותר במשפחה.

לבעל מותר לבוא אל האשה בדרישות שונות: להחזיק את הבית בצורה יפה יותר, לבשל טוב יותר, לחנך את הילדים בצורה שונה, לקיים יחסי מין עם הבעל כרצונו, לצאת לעבודה - או לא לצאת, לטפח קשרי חברה - או לנתקם. האשה אינה יכולה לדרוש מבעלה דברים מעין אלה. מצב בלתי-שוויוני זה הוא המקור למונח "פרובוקציה" המועלה לעתים כה קרובות על-ידי רבים מן המטפלים באלימות במשפחה. "פרובוקציה" היא, בפשטות, דרישה שמעלה האשה בפני בעלה. עצם השימוש במונח זה מהווה הצדקה של שליטת הבעל על אשתו ושל האלימות שהוא מפעיל נגדה. אלה המדברים על "פרובוקציות" מתעלמים מן העובדה שעל האשה לשאת ולתת עם בעלה במהלך חיי הנישואין - ושעליה לעשות זאת מעמדה נחותה. אלה האומרים כי הבעל מכה את האשה בגלל שהיא "מתגרה" בו אומרים, למעשה, כי לאשה אין זכות לבוא אל בעלה בדרישות - וכי זכויותיו של הגבר הן דבר מובן. לבעל מותר להיות "מתוסכל" ולפרוק את תוקפנותו על אשתו מכיוון שהוא בעל התפקיד הנחשב לחשוב ולקשה ביותר - תפקיד המפרנס - והוא זה החשוף לסכנות העולם החיצוני. תפקיד האשה הוא "להבין" את קשיי בעלה ולאפשר לו למצוא פורקן.

נשים מוכות נוטות להישאר עם בעליהן מכיוון שאין להן אלטרנטיבה ממוסדת ומקובלת פרט למעמד של אשה נשואה - אשת-איש ואם לילדים. מרגע לידתן הן מיועדות להיות נשים נשואות, וייעוד זה איננו משתנה גם כאשר הן רוכשות כישורים אשר אינם מכוונים ישירות לעזור במילוי תפקיד האשה הנשואה - כמו השכלה אוניברסיטאית... במשפחות דלות אמצעים אחת הבעיות העיקריות העומדות בפני האשה הרוצה לעזוב את בעלה האלים היא בעיית הדיור. אין בארץ מבחר גדול של דירות להשכרה, ולא כל בעל-בית מוכן להשכיר את דירתו לאשה. מרבית הדירות הן יקרות, ואת שכר הדירה יש לשלם מראש למשך שנה או חצי שנה."

(מתוך סבירסקי ברברה, "שליטה ואלימות: הכאת נשים בישראל")

מספר נתונים:

■ קרוב ל-200,000 נשים מוכות, וכ - 600,000 ילדים שהיו עדים לאלימות.

■ כ-15% מהגברים ומהנשים מצדיקים אלימות נגד נשים מסיבות שונות.

■ 28 נשים נרצחו ע"י בעליהם במהלך 2002.

הזכות על גופך

יהודה וחזקיה תאומים היו, אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה ואחד נגמרה צורתו לתחילת שבעה. יהודית, אשתו של ר' חייא, היה לה צער לידה. שינתה בגדיה, ובאה לפני ר' חייא. אמרה: "האם אישה מצווה על פריה ורביה?" אמר לה: "לא". הלכה ושתתה סם עקרות. לבסוף, נגלה הדבר. אמר לה: "הלוואי והיית יולדת לי עוד בטן אחת" שאמר מר: יהודה וחזקיה אחים, פזי וטוי אחיות.

(תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף ס"ה, ע"ב)

יהודה וחזקיה תאומים היו אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה ואחד נגמרה צורתו לתחלת שבעה יהודית דביתהו דר' חייא הוה לה צער לידה שנאי מנא ואתיא לקמיה דר' חייא אמרה אתתא מפקדא אפריה ורביה אמר לה לא אזלא אשתיא סמא דעקרתא לסוף איגלאי מילתא אמר לה איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתא דאמר מר יהודה וחזקיה אחי פזי וטוי אחוותא

אשתו של ר' חייא מקבלת החלטה, המשפיעה על חיי המשפחה של בני הזוג. למרות זאת תגובתו של ר' חייא, שאמנם מבטאת צער, אינה מתנגדת לעקרון החשוב לפיו לאשה יש שליטה מלאה על גופה ואין לגבר זכות להפריע את השליטה הזאת ע"י התערבות או אלימות.

הזהרת הגברים

עולה עמו ואינה יורדת עמו. אמר רב הונא: מאי קראה "והיא בעולת בעל"? בעלייתו של בעל ולא בירידתו של בעל. ר' אלעזר אמר מהכא: "כי היא היתה אם כל חי" (בראשית כ', פסוק ד'), לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה.

(תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סא, עמוד א')

וכן ציוו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו, ואם יש לו ממון מרבה בטובתה כפי הממון, ולא יטיל עליה אימה יתירה, ויהיה דיבורו עמה בנחת, ולא יהיה עצב ולא רוגז.

(רמב"ם, הלכות אישות, פרק ט"ו, הלכה י"ט)

אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה.

(תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נ"ט, עמוד א')

כל המקורות שלפנינו פונים אל הגבר שיזהר בכבודה של אשתו. אין זה מקרי שהפנייה מופנית לגברים שכן, הם אלו המועדים לדיכוי הממוסד של נשים בחברה.

להחרים גברים אלימים

"והמכה את אשתו, מקובלני, שיש להחמיר בו ממכה את חברו, דבחבירו אינו חייב בכבודו, ובאשתו חייב בכבודה... והעושה כן יש להחרימו ולנדותו ולהלקותו ולעונשו בכל מיני רידוי, ואף לקוץ את ידו, אם רגיל בכך, כי הא דרב הונא קץ ידיה, אפילו בבבל, דאין דנים דיני קנסות בבבל, אע"ג דאין דנים דיני קנסות בבבל בית דין מכין ועונשים שלא יקלו ראשם בכך. ואם רוצה לצאת, יצא ויתן כתובה... ואם תאמר דיהיה פתחון פה לאדם, כי אשתו רעה, ועושה לה הכעסות, ולכן הוא מכה אותה, אין זו טענה, כי יביאנה לבית דין, ויסדר טענותיו... אלא אפילו יהיה הדבר נוגע לו, שעושה איזה פריצות ומקנא לה, עם כל זה, יהיה במיתון ובפה מתוק ידריכנה לעבודת ה', ולא ע"י הכאות."

(תוכחת חיים לרבי חיים פלאג', ויקרא עמ' ע"ה-ע"ז)

הרב חיים פלאג', 1788-1869, נולד באיזמיר. שימש כדיין, ראש בית דין וחכם באשי (רב ראשי) באיזמיר עיר מולדתו. חיבר 72 ספרים בהלכה, פרשנות ומוסר.

מי מתעסק?

עמותת ל.א. הוקמה בשנת 1977 ע"י קבוצת נשים פמיניסטיות, בהנהלת העמותה גברים ונשים הפועלים בתחומים שונים. העמותה הקימה ומפעילה 3 מקלטים לנשים מוכות וילדיהן. אוכלוסיית המקלט הינה חתך של כלל ציבור הנשים בישראל: ותיקות וחדשות, צעירות ומבוגרות, דתיות וחילוניות, יהודיות, נוצריות ומוסלמיות. העמותה מפעילה קווי חירום לנשים ולילדים במצוקה. מארגנת ימי עיון, סמינרים, הרצאות וקורסים בנושא אלימות כלפי נשים, לאוכלוסיות שונות. פעילה בועדות השונות בכנסת ובמשרדי הממשל, לשינוי חקיקה בתחום אלימות נגד נשים. עוסקת בשינוי המודעות הציבורית בעזרת העיתונות, הרדיו והטלוויזיה

www.no2violence.co.il

מתי תחייכי

מילים: אלון אבולטובל ורומי אבולעפיה

מתי יבוא היום שהשמש שוב תאיר
על פנייך תמחוק ת'בכי מעינייך
ילדה אני יודעת זה כואב
אך, את חייבת הפעם לא לשים לב ללב
תחשבי בהיגיון הוא לא אוהב אותך
הוא רק יביא לך יגון
את בעצמך הרגשת איך הוא נגע בך
גנב את התמימות וברח, גנב את התמימות וברח
איך הוא יכול להגיד שהוא אוהב אותך
כשאת מסרבת הוא ממשיך להפשיט אותך
ואת צועקת וצועקת הבהמה לא עוזב
ואת מושפלת וכואבת ואוהבת איך את אוהבת כאב
זה נהיה שיגרתי את לא אומרת דבר
את חייבת לצעוק בסוף יהיה מאוחר בסוף יהיה מאוחר

מתי יבוא היום שתקומי בבוקר עם חיוך מתוק על הפנים
הפנים האומללות המושפלות מבולבלות
מתי ילדה מתי תחייכי
מתי יבוא היום שסוף סוף השמש תאיר על פנים אפורות
הפנים הגלמודות המושפלות מבולבלות
מתי ילדה מתי תחייכי

ילדה המצב מחמיר כל יום
הלב שלך הפך לשחור מאדום
זו לא אהבה מתי תקלטי
תגמרי עם זה עכשיו לא תתחרטי
את לא אשמה נשמה את הקורבן
הוא הפך את פנייך השמחות לחורבן
כואב לי כל כך לראות אותך כך
את חייבת עזרה הכל תלוי בך
הכל תלוי בך ילדה, בלעדיו לא תהי בודדה
בלעדיו לא תהי אבודה
בלעדיו לא תרגישי עצובה רק אהובה
אני יודעת שיום אחד את תשתני
כי ילדה את אני את אני...

מתי יבוא היום שתקומי בבוקר עם חיוך מתוק על הפנים
הפנים האומללות המושפלות מבולבלות

"בצדק אחזה פניך" - שערי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

צדק חלוקתי: קרקעות

צדק חלוקתי עוסק בחלוקת המשאבים והתגמולים בחברה על בסיס שלושה מדדים: הגונות, שוויון, וצורך. החלטת מועצת מקרקעי ישראל, שהעניקה פיצויים בקרקע ובכסף לקיבוצים ומושבים, תמורת הסכמתם לשינוי ייעוד קרקע חקלאית לבנייה, תעשייה, מסחר, תירות וקום, נפסלה ע"י בג"ץ בשל העדר משקל ראוי לשיקולי צדק חלוקתי, בהחלטת המועצה.

שאלת גבולות המועצה האזורית תמר והערים דימונה וערד, עוסקת אף היא בצדק חלוקתי. התאגידים הכלכליים והמפעלים הסמוכים לערים דימונה וערד, מעבירים עשרות מיליוני שקלים כארנונה למועצה האזורית תמר המרוחקת עשרות קילומטרים מהמקום.

מצד אחד: הקיבוצים טיפחו שנים רבות קרקעות ותרמו לפיתוח החקלאי של המדינה.

מצד שני: חלוקת קרקעות לקיבוצים מעניקה משאבים ציבוריים לקבוצה מצומצמת.

תיקון גבולות

"במדינת ישראל קיים עיוות במפת הגבולות המוניציפאליים וחוסר שוויון קיצוני בהקצאת שטחים בעלי פוטנציאל מיסוי גבוה בין מועצות אזוריות ורשויות מקומיות ועיריות. למרות העובדה, שרוב רובה של אוכלוסיית מדינת ישראל היא עירונית (למעלה מ-70%), שולטות המועצות האזוריות בכ-80% מהקרקעות במדינה. שטחים אלה כוללים לא רק שטחים חקלאיים יקרי ערך אלא גם אזורי תעשייה עתירי מפעלים, לרבות מפעלי ים-המלח, תחנות כוח וגורמים נוספים בעלי פוטנציאל מיסוי נכבד (בלנק, 2003; רוזין וחסן, 2003). מכאן שבחברה הישראלית קיים יחס הפוך בין הרמה הסוציו-אקונומית של העיר ומספר התושבים בה לבין כמות הקרקע וכמות השטחים בעלי פוטנציאל מיסוי המצויים בתחומה.

המועצות האזוריות שולטות באופן כמעט מוחלט על מרבית עתודות הקרקע במדינת ישראל ובשטחים בעלי פוטנציאל המיסוי הגבוהה ביותר. דוגמא בולטת לכך היא אזור תעשיית ההי-טק של סטף-ורטהיימר שממוקם בסמוך לבאר שבע, אולם שייך מבחינת תחום השיפוט שלו למועצה המקומית עומר, העשירה והזוכה ליהנות ממסי הארנונה הגבוהים אותו הוא משלם.

חוסר שוויון זה בהקצאת הקרקעות החרף בעשור האחרון. זאת כתוצאה מתנופת הפיתוח שהחלה בראשית שנות התשעים, בעקבות העלייה ההמונית שהגיעה ממדינות החבר העמים. במטרה לספק פתרונות דיור ותעסוקה להמוני העולים, אפשרה מועצת מקרקעי ישראל (החלטות 717, 727, 737) שינוי ייעוד קרקע חקלאית לצורכי פיתוח. כתוצאה ממדיניות זו, מרבית אזורי התעשייה והמסחר, שהוקמו החל משנות מאמצע שנות התשעים נבנו על קרקע חקלאית בתחומי המועצות האזוריות. העולים, לעומת זאת, שוכנו בעיקר בתחומי הערים (בעיקר בדרום). ערים אלה מספקות את עיקר כוח העבודה לאזורי התעשייה הללו, אך אינן זוכות לנתח מהמיסוי שאלה משלמים."

(גב' רות חננאל, תיקון גבולות: על גבולות מוניציפאליים וגבולות התקציב)

מספר נתונים:

■ הכנסה מארנונה של מועצה אזורית תמר לתושב (כ-50,000 ₪), גדולה פי 68 מההכנסה של דימונה.

■ תקציב התרבות של מועצה אזורית תמר לתושב (כ-1,800 ₪), גדולה פי 100 מהתקציב של דימונה.

■ בשנת 1983, רק לכ-63% ממשקי הבית, שבראשם יהודים שהגיעו מצפון אפריקה, דירה בבעלותם, בעוד ש לכ-80% ממשקי הבית, שבראשם יהודים שהגיעו מארצות אחרות, דירה בבעלותם.

בונה ביתו בלי צדק

הוּי בִּנְהָ בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק, וְעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט, בִּרְעָהוּ יַעֲבֹד חֲנָם, וּפְעָלוֹ לֹא יִתֵּן לוֹ. הָאָמֵר, אֲבִנָּה לִי בֵּית מְדוֹת, וְעֲלִיּוֹת מְרוֹחִים. וְקָרַע לוֹ, חֲלוֹנִי, וְסָפּוֹן בְּאַרְזִי, וּמִשְׁוֹחַ בְּשִׁשֶׁר, הִתְמַלֵּךְ, כִּי אֶתָּה מִתְחַרֵּה בְּאַרְזִי, אֲבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה, וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצֶדֶק, אֲזַי טוֹב לוֹ, דֵּן דִּין עֲנִי וְאַבְיוֹן אֲזַי טוֹב, הֲלוֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי, נָאֵם ה', כִּי אֵין עֲיִנְיָךְ וְלִבְךָ, כִּי אִם עַל בְּצָעָךְ, וְעַל דָּם הַנָּקִי לְשִׁפּוֹךְ, וְעַל הָעֶשֶׂק וְעַל הַמְרוּצָה לַעֲשׂוֹת.

(ירמיהו פרק כ"ב, פסוק 13-17)

הנביא כוונה את יהויקים המלך על בניית ארמונו המפואר, שנבנה תוך עושק.

כִּי כָרַם ה' צִבְאוֹת, בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְאִישׁ יְהוּדָה, נָטַע שְׁעָשׂוּעִיו; וַיְקוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפָּח, לְצִדְקָה וְהִנֵּה צַעֲקָה. הוּי מְגִיעִי בֵּית בְּבִית, שָׂדֶה בְּשָׂדֶה יִקְרִיבוּ. עַד אָפֶס מָקוֹם, וְהוֹשְׁבֹתָם לְבִדְכָם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּאַזְנִי, ה' צִבְאוֹת, אִם לֹא בָתִּים רַבִּים לְשִׁמָּה יִהְיוּ גְדֻלִּים וְטוֹבִים, מֵאִין יוֹשֵׁב.

(ישעיהו ה', 7-9)

הוּי מְגִיעִי בֵּית - רוצה לומר שמשגיגים גבול וגוזלים העניים ואם יש לעני בית סמוך לבית העשיר או שדה סמוך לשדהו בא עליו בעקיפין עד שלקחו ממנו ומחברו עם שלו. עַד אָפֶס מָקוֹם - עד שלא נשאר מקום לעניים לשבת, ואתם סבורים שאתם לבדכם תשבו בארץ, שאתם גדולים ועשירים.

(רד"ק - ר' דוד קמחי)

מְגִיעִי בֵּית בְּבִית - מקרבים בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלשים שבין ב' הבתים וכן שדה בשדה.

וְהוֹשְׁבֹתָם - מבנין הופעל והמושיבים הדיינים הרעים.

עַד אָפֶס מָקוֹם - שאין מקום לעני לישב.

וְהוֹשְׁבֹתָם לְבִדְכָם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ - כסבורים אתם שאין חלק להקדוש ברוך הוא, ולא לעניים בארץ, חלקו במעשרות אתם גוזלים, ולעניים את ארצם, שתהיו אתם לבדכם יושבים בה.

(רש"י - ר' שלמה יצחקי)

עקרונות של צדק חלוקתי נועדו ליצור חלוקה צודקת במשאבים, לצמצם את האי שוויון בין חלקי החברה ולמנוע הידרדרות לעוני של קבוצות בתוך החברה. הנביא ירמיהו זועק על שועי הארץ הבונים ביתם בלא צדק. מועצה אזורית קטנה המקבלת רווחים עצומים מכספי ארנונה, קיבוצים המתעשרים מקרקעות כאשר שכניהם בפריפריה נידונים לחיי שוליות ועוני מהווים גרסה מודרנית לבניית בית ללא צדק. ישעיהו הנביא מתאר את ההתיישבות בארץ ככרם של האל המקווה שההתיישבות תוביל למשפט וצדקה ובמקום זאת קיימת צעקה של עניים וגזלים. הנביא זועק על אותם העשירים הבונים בתים וגוזלים קרקעות מהחלשים. אותה גזילה יוצרת חברה בעלת נורמות מעוותות של צדק, כפי שיכולה ליצור מדיניות לא שוויונית של חלוקת משאבים. הפערים מתרחבים, העניים נדחקים לשוליים עד כדי היעלמותם ובמרכז שולטים בעלי ההון: "והושבתם לבדכם בקרב הארץ".

צדק במיסוי

בקהל הספרדים בדמשק נהגו בתקרת מס לפיה, לצורך קביעת המס יוערך הרכוש עד שלושת אלפים גרוש. בעקבות הרעת התנאים הכלכליים שונה הנוהג לרעת העשירים, שנתבעו לשלם גם מעל תקרת המס. העשירים, שמקורו באו, טענו שבאו לעיר על סמך ההסכמה הקודמת.

ר' שמואל בן חיים ויטאל בתשובתו שנכתבה בשנת ת"י (1650), שלל את המנהג הקדום, באשר יש בו עוול כלפי הבינוניים והעניים. הוא מבחין בין מנהג נכון שיש לקבלו, לבין מנהג זה, "שנעשה שלא כדין". ר' שמואל מתקומם, אפוא, נגד הנוהג לפיו, העשירים החיים ברווחה נהנים מפטור מסים על חלק מהכנסותיהם, ואילו הבינוניים והעניים משלמים מס ריאלי.

"שהוא מנהג לאבד ממונם של ישראל העניים והאומללים, הייטב בעיני ה' שאיש בינוני שאין לו זולתי מאה גרוש קרן, ומהם הוא פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, גם כסותו וצדקתו ומסיו פורע מהם, ויפרע על כל המאה בשלמות, והעשיר אשר חננו ה' בעשרה אלפים גרוש ואוכל וחוגג ומוסיף קרן על קרן ומקבץ ומוסיף, שלא יפרע זולתי על שלשה אלפים ועל השאר יהיה פטור, והעשיר רבה עושר ובתר עניא אזלא עניותא, אין זה כי אם מידת סדום, ולא דינא ולא דיינא יודו בכך, זולתי אם כל הקהל כאחד איש לא נעדר מהפורעים מס, יתרצו בכך כדי לבנות, המדינה וכדי שיקפצו העשירים הדירים במקומות אחרים ויבואו וידורו במדינתם, ומתוך כך יקל העול מעל גבי הבינוניים והעניים, אבל אם יש מפורעי המס מערערים בדבר, אף על פי שהרוב מתרצים שלא יפרעו העשירים יותר מעל שלשת אלפים לאו כל כמיניהו, וחזר הדין לעיקרו שכל אחד יפרע על כל אשר לו כדין התורה".

(שמואל ויטאל, באר מים חיים, סי' י"ב מתוך: "התמודדות חכמי הספרדים להשגת צדק חברתי, מדור גירוש ספרד ואילך", אליעזר בשן, חברה והיסטוריה, בעריכת יחזקאל כהן, משרד החינוך, ירושלים, תש"ס)

ר' שמואל בן חיים ויטאל, בן המחצית הראשונה של המאה ה-17, התחנך בדמשק והיה מרבני דמשק. עקר למצרים בשנות השישים של המאה ה-17 שם עמד בראש ישיבה. במצרים כתב חיבורים רבים, כפי שמעיד על עצמו בהקדמה לספר תשובותיו "באר מים חיים" שנדפס לראשונה בדורנו. ורק הוא שרד מכל חיבוריו.

מי מתעסק??

הקשת הדמוקרטית המזרחית היא תנועה חברתית, הפועלת לשינוי סדר היום הציבורי, תוך כוונה להביא לשינוי כולל של החברה הישראלית ומוסדותיה השונים. הקשת נאבקה ופועלת למען קיומה של חברה ישראלית שוויונית וצודקת הנשענת על חלוקת משאבים הוגנת ורחבה המכילה את כלל הקבוצות הקיימות בחברה הישראלית.

www.ha-keshet.org.il

מי אוהב אותך יותר ממני

מילים: מיכה שטרית

של מי האדמה האויר והים?

של מי העולם?

של מי הזהב והיהלומים?

למה התן מיילל בכרמים?

איך האביב יודע שהגיע הזמן?

ולאן האניות מפליגות? לאן?

מי אוהב אותך יותר ממני?

מי מצחיק אותך כשאת עצובה?

עד מתי תהיי שלי?

ולמה את שותקת?

למה יש מלחמות וכאב?

למה אלוהים לא מתערב?

למה כשאת כאן זה עושה לי טוב?

למה יש אנשים שחיים ברחוב?

איך האביב יודע שהגיע הזמן?

ולאן האניות מפליגות? לאן?

מי אוהב אותך...

של מי האדמה?

של מי הזהב והיהלומים?

איך האביב יודע?

מי אוהב אותך...

"בצדק אחזה פניך" - שיעורי לימוד יהודי חברתי

ממזרח שמש

המרכז למנהיגות יהודית חברתית

מיסודה של 'אבי חי' ישראל ובמסגרת 'כל ישראל חברים'

צדקה ואחריות הציבור

הסדרי מדינת הרווחה קבעו מערך זכויות חברתיות שעל המדינה מוטלת חובה לממשן באמצעות הספקת שירותים חברתיים ורשת ביטחון סוציאלית. עקרונות של צדק חברתי מאפשרים קיומן של זכויות אלו. צדקה הינה פעולה וולונטרית של יחידים וככל שהיא מתרחבת עשוי הדבר לבוא על חשבון מציאת פתרון כולל לבעיות חברתיות.

מצד אחד: צדקה מאפשרת קשר עם העני ומגבירה את הערבות הקהילתית.

מצד שני: צדק חברתי מוביל לשינוי המבנה הבלתי שוויוני של החברה.

צדק, לא צדקה, יציל ממות

"...בניגוד לצדק המגלם מדיניות פומבית של מוסדות פוליטיים, צדקה היא מעשה אינדיבידואלי של יחידים, בעוד שצדק עוסק בצרכים לטווח ארוך של בני אדם ובמדיניות שעניינה טיפול בשרשי הבעיות החברתיות והכלכליות, צדקה עוסקת בסימפטומים, בצרכים מיידיים חלקיים - ארוחה לחם מנדבני ערוץ 2 פותרת את בעיית העני הרעב לערב אחד, בבוקר שלמחרת פסטיבל הפילנתרופיה העני יתחיל במרדף חדש אחר הארוחה הבאה. צדקה לא מבטיחה מקור פרנסה לטווח ארוך, לא שירות רפואי הולם ולא חינוך איכותי. בעוד שעקרונות צדק עוסקים במידה מסוימת בשינוי ההסדרים המוסדיים שגורמים לאי צדק, צדקה מנציחה את המצב הקיים, היא לא משנה את יחסי העוצמה החברתיים הכלכליים והפוליטיים. היא לא מעצימה את הנזקים ולעיתים רק מגבירה את תלותם בבעלי הממון והכוח.

בצדקה ההנחה המובלעת היא שקיומם של אנשים עניים, רעבים ומובטלים אינו תוצאה של מדיניות כלכלית וחברתית מתוכננת מעשה ידי אדם, ההתייחסות אל הנזקים היא כאל קורבנות של כוחות נסתרים ועלומים, מעין הוריקן או רעידת אדמה, שאיש אינו אחראי להם. הצדקה פורחת בדרך כלל כאשר הצדק מתדרדר. הפילנתרופיה מתחזקת כאשר הסולידאריות החברתית מתפוגגת. עקרונות צדק מתייחסים לאדם כאדם אוטונומי בעל זכויות הראוי לכבוד. בעוד שמי שמבקש צדקה הוא נטול זכויות. קבלת הצדקה אינה זכות אלא תלויה ברצונו הטוב של נותן הצדקה. לעני אין זכות לתרומתו של נותן הצדקה. ירצה ייתן לא ירצה לא ייתן. על הפילנתרופ לא מוטלת חובה לתת צדקה. צדקה היא תהליך מתייג ומשפיל, תחשבו על ההרגשה של מובטלת העומדת בתור לקבלת חבילת מצרכים לחג, על הפגיעה בכבודה של מי שצריכה להיחשף בפומבי כענייה הזקוקה לחסד.

בישראל הפכה הצדקה למדיניות חברתית וכלכלית של הממשלה, הממשלה מייצרת זרם גובר והולך של עניים ונזקקים, ובמקרים מסוימים גם מציעה לנזקקים הסדרי צדקה כפתרון לבעיותם. הצעתה של שרת החינוך לילדים רעבים לפנות לבתי תמחוי היא דוגמה לכך. צדקה גם הפכה למכשיר אפקטיבי לקידום מכירות ובניית מוניטין של גופים כלכליים, ערוצי תקשורת וסלבריטאים ציניים...מעניין שאותם תאגידים כלכליים ותקשורתיים הם לעיתים השחקנים המרכזיים בתמיכה וקביעה של מדיניות כלכלית וחברתית היוצרת את מאגר הנזקקים ההולך ומתרחב. איל טקסטיל המעביר את מפעליו לירדן ובעקבות זאת מפטר מאות פועלות טקסטיל מקים לאחר מכן עמותה לחלוקת ארוחה חמה לילדיהן הרעבים. או בנק המפנה משפחה מביתה בשל אי תשלום משכנתת עושק, תורם תיקים לילדיה לקראת פתיחת שנת הלימודים החדשה. חלק מאנשי עסקים והעיתונאים הללו הם גם הדוברים המרכזיים של התעמולה המתארת את העניים כאשמים בגורלם, את המובטלים כפרוטיים והאמהות החד הוריות כבלתי אחראיות

(ד"ר יוסי דהאן כותב אתר "העוקץ")

מספר נתונים:

- יותר מ-24 אלף נזקקים אוכלים מדי יום בכ-150 בתי תמחוי ברחבי הארץ.
- 415 עמותות מחלקות מזון ל-450 אלף נזקקים.

לצאת גדול

אמר רבי אמר רבי שמעון בן לקיש: גדול המלוה יותר מן העושה צדקה, ומטיל בכיס יותר מכולן.
(תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף ס"ג, עמוד א')

"גדול המלוה יותר מן העושה צדקה", כי ההלוואה מסייעת לנתמך להמשיך לעבוד לפרנסתו וקבלת ההלוואה איננה גורמת לו תחושת השפלה. והוסיפו שם: "ומטיל בכיס יותר מכולם", אם בעל נכסים מבקש לסייע לאדם בפרנסתו, יעשה שותף לעסקו על ידי שישתתף במימון העסק, וזו היא המעולה שבדרכי גמילות חסדים, שהרי בדרך זו הוא נותן לנתמך תחושה של שוויון גמור והוא מאפשר לו לעבוד לפרנסתו ובצורה זו אין הוא פוגע בו כל עיקר. בדרך כלל התפקיד העליון של העוסק בגמילות חסד הוא להחזיק בידי חברו שלא יגיע לכלל עוני.

(פירוש הרש"ר הירש, דברים ט"ו, ז')

עקרונות הצדק נגזרים מערכים מוסריים הרואים בבני אדם יצורים אוטונומיים שאינם תלויים בחסדי אחרים. המקורות שלפנינו מדגישים את הצורך ביצירת תנאים המובילים את האדם לעצמאות כלכלית ממוסדת ובלתי תלויה בחמלתם של הפרטים בחברה. זאת הסיבה שגדול המטיל בכיס יותר מאשר עושה הצדקה וזו המעלה הגבוהה המאפשרת את עצמאותו הכלכלית של האדם.

רשת ביטחון

וכי ימוך אחיק ומטה ידו עמו והחזקת בו גר ותושב וחי עמו.

(ויקרא פרק כ"ה, פס' 35)

והחזקת בו - אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה, למשאווי שעל החמור, עודיהו על החמור, אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ, חמישה אין מעמידין אותו:
(רש"י - ר' שלמה יצחקי)

ראוי שהמונח "החזקה" יתייחס ליצירת הסדרים מוסדיים המתקנים את הכשלים והתוצאות הבלתי שוויוניות שיוצר השוק הכלכלי. מדיניות המתעלמת מזכויות חברתיות יוצרת מציאות של עוני שקשה להיחלץ ממנה. בדברי רש"י אנו מוצאים רמז לכך שעדיפה ההשקעה במניעת העוני מאשר השקעה בהיחלצות ממנו.

חסד כמדיניות ממשלתית

...נענה רבי יהושע ואמר... כל צדקה וחסד שאומות העולם עושין, חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי שתימשך מלכותן...

(תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, דף י', עמוד ב')

כאשר צדקה הופכת למדיניות ממשלתית, כאשר המדינה מממנת מתקציבה עמותות חסד במקום לפתור את הבעיה, אפשר לומר כי אמנם קיים רצון לסייע לעניים, אך רק עד המידה שתמנע תסיסה חברתית שתאיים על השלטון.

לא רק המדינה

מדיניות חברתית כפי שראינו, ראוי שתתנהל על פי ערכים של צדק חברתי ולא צדקה. אולם בכך לא מוסרת האחריות מהפרט. ניתן להסיק שברמה האישית אנו מחויבים לפעול לפיתרון מצוקות של העני בקהילה ובה בעת לקיים דרישה מתמדת לצדק חברתי:

פִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחֵיהֶ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֵאֶמֶן
אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחֵיהֶ הָאֲבִיּוֹן:

(דברים, פרק ט"ו, פס' 7)

"כי יהיה בך אביון" יכול להיאמר רק לציבור, שהרי אי אפשר לומר ליחיד: "כי יהיה בך אביון". כנגד זה "לא תאמץ את לבבך" - וכן המאמרים שלאחריו - אמורים בראש ובראשונה אל היחיד, ודבר זה מוכח מן הביטויים שנבחרו במאמרים אלה. נמצא שמצווה זו פונה אל הציבור ואל היחיד כאחד, וחובת הדאגה לעניים חלה על הציבור ועל היחיד כאחד והיא תלויה בשניהם. אולם בכך, כבר נתבאר קו יסוד מהותי של המצווה הזאת. ספק אם יש עוד מצווה אחת הדורשת פעילות בו זמנית מתמדת של הציבור וגם של היחיד - כמצווה זו של הדאגה לעניים. נראה בהמשך שהמעשה הנדרש במצווה זאת, איננו יכול להיעשות לא על ידי היחיד לבדו ולא על ידי הציבור לבדו, אלא שניהם חייבים להתחרות זה בזה ולפעול זה בצד זה, אם מבקשים להשיג את המטרה המוצבת במצווה זאת. שלטים הקובעים בבתיים, המפנים את העניים לקופת הצדקה הציבורית, לא נכתבו ברוח ישראל הנאצלת מן המצווה הזאת.

(פירוש הרש"ר הירש, דברים ט"ו, פס' 7).

הרב שמשון בן רפאל הירש (1808-1888), המכונה הרש"ר הירש, שימש כרב קהילה, מחבר ודיין. מנהיגה החשוב של היהדות האורתודוקסית בגרמניה במאה ה-19 ואבי שיטת "תורה עם דרך ארץ".

מי מתעסק??

מרכז אדוה הנו מכון בלתי תלוי לחקר החברה הישראלית ולקידום רעיון השוויון והצדק החברתי. מרכז אדוה מתמקד במחקר המדיניות החברתית בישראל וניתוחה, ובוחן באופן ביקורתי את הצעדים הננקטים בתחומי התקציב, המיסוי והשירותים החברתיים - חינוך, בריאות, שיכון, רווחה, תחבורה וסביבה, וכן את השלכותיהם של צעדים אלה על החברה הישראלית כולה ועל כל אחת מהקבוצות המרכיבות אותה. מרכז אדוה מגבש המלצות למדיניות בשאיפה לקדם את הצדק ואת השוויון בחברה הישראלית.

למנצח, מזמור לדוד

מילים: דוד המלך

אֲשֶׁרִי, מִשְׁכִּיל אֶל דָּל; בְּיוֹם רָעָה, יִמְלֹטְהוּ ה'.

ה', יִשְׁמְרֵהוּ וַיַּחַיֵּהוּ וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ; וְאֶל-תַּתְּנֵהוּ, בְּנֶפֶשׁ אִיבִיו.

ה' יִסְעֶדְנִי, עַל עֶרְשׁ דָּוִי; כָּל-מִשְׁכָּבוֹ, הַפִּכָה בְּחֻלָּיו.

אֲנִי אִמְרֹתִי, ה' חֲנִנִי; רַפְּאָה נַפְשִׁי, כִּי-חָטָאתִי לָךְ.

אוֹיְבֵי יֹאמְרוּ רַע לִי; מָתִי יָמוּת, וְאֶבֶד שְׁמוֹ.

וְאִם בָּא לְרֹאוֹת, שׁוֹא יִדְבֹּר לְבוֹ, יִקְבֹּץ אֶן לֹ; יֵצֵא לַחוּץ יִדְבֹּר.

יַחַד עָלִי יִתְלַחֲשׁוּ, כָּל-שֹׁנְאֵי; עָלִי יִחָשְׁבוּ רָעָה לִי.

דְּבַר בְּלִיעַל, יֵצוּק בּוֹ; וְאֲשֶׁר שָׁכַב, לֹא יוֹסִיף לָקוּם.

גַּם אִישׁ שְׁלֹמִי, אֲשֶׁר בְּטַחֲתִי בּוֹ אוֹכֵל לֶחֶמִי; הִגְדִּיל עָלִי עֵקֶב.

וְאַתָּה ה', חֲנִנִי וְהַקִּימֵנִי; וְאַשְׁלֹמָה לָהֶם.

בְּזֹאת יִדְעֹתִי, כִּי חָפְצָתָּ בִּי: כִּי לֹא יִרְיַע אִיבִי עָלִי.

וְאֲנִי בְּתִמְיָ, תִּמְכָּתָּ בִּי; וּתְצִיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם.

בְּרוּךְ ה', אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִהֶעוֹלָם, וְעַד הָעוֹלָם: אָמֵן וְאָמֵן.

מפתח עמדות

- 17 אברהם דורון, "מלחמה בעוני או בעניים" - מלחמה בעוני לא בעניים
5 אוריה שוחט, "דו"ח העוני והאבטלה בישראל" - הזכות לפרנסה
29 אליה ורצברג, "מי יפתור את בעיית הדיור של הזוגות הצעירים" - משכנתאות והזכות לדיור
41 ברברה סבירסקי, "שליטה ואלימות: הכאת נשים בישראל" - אלימות נגד נשים
9 חיים ביאור, "אנו חוזרים להעסקה נוסח המאה ה-19" - העסקה פוגענית
37 יובל אלבשן, "זרים בהיכל הצדק" - ייצוג משפטי לחסרי הגנה
49 יוסי דהאן, "צדק, לא צדקה, יציל ממות" - צדקה ואחריות הציבור
21 יוסי יונה, "שוויון בחינוך? תשלמו" - סלקציה במערכת החינוך
33 יעל פדן ושולי הרטמן, "גדרות, חומות וצדק חברתי" - זכויות העני ותיחום המרחב
45 חית חננאל, "תיקון גבולות" - צדק חלוקתי: קרקעות
25 שלמה סבירסקי, "שווים ושווים פחות" - הסללה במערכת החינוך
13 שלמה סבירסקי ועמי פרנקל, "שכר מחייה בכבוד" - שכר מחייה בכבוד

מפתח חכמים

- 19 רבי אליהו הכהן, "צעקה ולא צדקה" - רבי יהודה בן אמויאל, מלחמה בעוני לא בעניים
39 רבי בן ציון ח"י עוזיאל, "על התעלמם ממשפט יתום ואלמנה" - ייצוג משפטי לחסרי הגנה
2 רבי דוד פרנקל, "זה יהיה נגר" - סלקציה במערכת החינוך
7 רבי חיים דוד הלוי, "חובת הממשל בפרנסת אזרחיו" - הזכות לפרנסה
11 רבי חיים פלאג'י, "העסקה פוגענית גורמת לגלות" - העסקה פוגענית
43 רבי חיים פלאג'י, "להחרים גברים אלימים" - אלימות נגד נשים
18 רבי יהודה בן אמויאל, "לא משלכם אני אוכל" מלחמה בעוני לא בעניים
15 רבי יוסף חיים, "כפי מה שענינו רואות" - שכר מחייה בכבוד
רבי יעקב אבן צור, "נגד בעלי מלאכה המוציאים ילדים מבית-הספר"
27 - הסללה במערכת החינוך
35 רבי לוי בן גרשום, "עשיר ורש נפגשו" - זכויות העני ותיחום המרחב
23 רבי שמואל די אוזידא, "לא דוחים תלמידים" - סלקציה במערכת החינוך
31 רבי שמואל די מדינה, "דירה לחסרי דיור" - משכנתאות והזכות לדיור
47 רבי שמואל ויטאל, "צדק במיסוי" - צדק חלוקתי: קרקעות
51 רבי שמשון בן רפאל הירש, "לא רק המדינה" - צדקה ואחריות הציבור

מפתח ארגונים

51	אדזה, מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל - צדקה ואחריות הציבור
35	במקום, מתכננים למען זכויות תכנון - זכויות העני ותיחום המרחב
31	הארגון לזכויות הדיור - משכנתאות והזכות לדיור
19	הל"ב, התנועה למלחמה בעוני - מלחמה בעוני לא בעניים
27	הל"ה, למען החינוך בשכונות ובעיירות פיתוח הסללה במערכת החינוך
47	הקשת הדמוקרטית המזרחית - צדק חלוקתי: קרקעות
43	ל.א. לחימה באלימות נגד נשים - אלימות נגד נשים
7	מוקד זכויות מובטלים - הזכות לפרנסה
15	מחויבות לשלום ולצדק חברתי - שכר מחייה בכבוד
11	סולידריות, ארגון "עובדי הקבלן" בישראל - העסקה פוגענית
23	קדמה, תיכון עיוני בקהילה - סלקציה במערכת החינוך
11	קו לעובד, הגנה על זכויות עובדים העסקה פוגענית
39	שכר מצווה, סיוע משפטי למעוטי אמצעים - "יצוג משפטי לחסרי הגנה

מפתח שירים

32	אבי קורן, "בן בלי בית" - משכנתאות והזכות לדיור
16	איתן נחמיאס גלס, "חוץ ממך כלום" - שכר מחייה בכבוד
44	אלון אבוטבול ורומי אבולעפיה, "מתי תחייכי" אלימות נגד נשים
20	אתי אנקרי, "מיליונים" - מלחמה בעוני לא בעניים
12	ברי סחרוף, "עבדים" - העסקה פוגענית
52	דוד המלך, "למנצח, מזמור לדוד" - צדקה ואחריות הציבור
28	יהונתן גפן, "כשאהיה גדול" הסללה במערכת החינוך
8	יענקל'ה רוטבליט, "קו העוני" - הזכות לפרנסה
40	מיכאל מחפוד פטישי, "מאחורי החומה" - "יצוג משפטי לחסרי הגנה
48	מיכה שטרית, "מי אוהב אותך יותר ממני" - צדק חלוקתי: קרקעות
24	עופר לוי, "תמיד אמא" - סלקציה במערכת החינוך
36	קובי עוז, "מעלה אבק" - זכויות העני ותיחום המרחב